

Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa ve Kastamonu'daki Külliyesi*

Alaattin Dolu**

Öz

Bu çalışma Kastamonu'da Yavuz Sultan Selim'in hocası Halimî Çelebi tarafından inşa edilen caminin 1547 yılında Kilercibaşı Yakub Ağa tarafından tamirinden sonra tanzim edilen vakfiyeyi ve bu vakfın gelir kaynaklarını konu edinmektedir. Topkapı Sarayı'nda Bâbüssaâde ağalığına kadar yükselerek Kanuni Sultan Süleyman'ın en yakınlarından birisi olan Yakub Ağa padişahın son seferi olan Sigetvar'da onunla aynı zamanda vefat etmiştir. Buna binaen onun Kilercibaşılık vazifesinden Bâbüssaâde ağalığına giden kariyer yolu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Kastamonu'da vakıf kurmasına yönelik amacı da bu minvalde değerlendirilmiştir. Saraydaki görevleri sırasında sahip olduğu mülkleri de bu görevlerine binaen ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: vakıf, Kastamonu, Halimî Çelebi, Yakub Ağa, Kanuni Sultan Süleyman, Muhasebe Defterleri, medrese, cami.

Chief White Eunuch Yakub Agha and his Waqf Complex in Kastamonu

Abstract

The mosque which was built in Kastamonu by Yavuz Sultan Selim's tutor Halimî Çelebi was later repaired by Yakub Ağa in 1547. This study deals with the arrangements in the new endowment deed after the repair and the income sources. Yakub Ağa, who was one of the persons closest to Suleiman the Magnificent in Topkapi Palace and rose to the post of Chief White Eunuch, passed away at the same time as him in Szigetvar, the last war of the sultan. Based on this, this paper attempts to clarify his career path from the position of Chief Kilerci to Chief White Eunuch and evaluates his motives for establishing a waqf in Kastamonu within this context. The properties he gained during his duties in the palace were also evaluated based on these duties.

Keywords: waqf, Kastamonu, Halimî Çelebi, Yakub Agha, Suleiman the Magnificent, Account Books, madrasas, mosque.

* DOI: 10.16971/vakiflar.952218

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Haziran 2021 / June 2021

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Aralık 2021 / December 2021

** Dr. Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi; Kastamonu-TÜRKİYE;

e-posta: alaattind@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-6258-8335

Çalışmayı okuyarak görüşlerde bulunan Prof. Dr. Cevdet Yakupoğlu ve Doç. Dr. Sibel Kavaklı Kundakçı'ya teşekkür ederim.

Giriş

Türkler tarafından fethedilen yerleri iskâna açmak ve bu iskânın sürekliliğini sağlamak gayesiyle insanların sosyal ve dini ihtiyaçlarını karşılamak için farklı müesseseler tesis edilmiştir. 13. yüzyılın başlarında Çobanoğulları tarafından fethedilen Kastamonu'da mescit, cami ve medrese gibi eserler inşa edilerek şehrin gelişimi kale merkez alınarak gerçekleştirilmiştir. Böylece gerek idareciler gerekse şehrin ileri gelenleri eliyle inşa edilen sosyal ve dini müesseseler sayesinde Kastamonu'da yerleşik hayata geçiş hızlanmış ve bölge Türk-İslam yurdu haline gelmeye başlamıştır (Kankal, 2004: 17-27; Yakupoğlu, 2009: 467-482). Bu bağlamda oluşan mahalleler de vakıf eserlerin etrafında gelişmiştir. Candaroğulları döneminde ise şehri doğu batı yönünde ikiye ayıran Karaçomak deresinin doğu kısmına doğru iskân faaliyetleri hız kazanmıştır. İsfendiyar Bey tarafından burada yaptırılan külliye ile yeni bir mahalle teşekkül etmiştir. İsfendiyar Bey döneminde iskâna açılan bölgelerden birisi kalenin batısında kalan Musa Fakih Mescidi merkez alınarak tasarlanmıştır. Candaroğulları dönemi ulemasından olan Musa Fakih'in inşa ettiği bu mescidin bulunduğu mahalle Osmanlı döneminde de iskân yerlerinden birisi olmuştur (Kankal, 2004: 22-24). Candaroğlu beylerinden İsmail Bey döneminde (1443-1461) şehir sakinlerinin günlük ihtiyaçlarının giderileceği pek çok sosyal müessese tesis edilerek Kastamonu şehrinin gelişimine katkı yapılmıştır. Bununla beraber Çobanoğulları ve Candaroğulları pek çok âlimi himaye ederek şehrin ilim merkezi haline gelmesini sağlamıştır (Yakupoğlu, 2009: 516-523). Osmanlı öncesinde Kastamonu'nun sosyal ve ekonomik yönden gelişimine dair Yakupoğlu'nun¹ çalışması şehirde ve köylerde vakıflar eliyle tesis edilmiş pek çok sosyal ve dini müessesenin varlığını ortaya koymaktadır.

Osmanlı döneminde şehrin ihtiyaçlarına binaen bunlara yenileri eklenmiştir. Bu hayrattan birisi Yavuz Sultan Selim'in hocası Halîmî Çelebi'nin inşa ettirdiği camidir. Bu cami daha sonra Yakub Ağa tarafından yenilenmiş ve bu hayrata birçok akar tahsis edilmiştir. Halîmî Çelebi ilk eğitimini Kastamonu'da aldıktan sonra Alaeddin Arabî Efendi'ye² intisap etmiş akabinde Zeyniyye³ şeyhi Hacı Halife'nin hizmetinde bulunmuştur. Arap memleketlerinde ve İran'da bulunduktan sonra Şehzade Selim'in daveti üzerine Trabzon'a giderek ona imam olmuştur. Burada Şehzade Süleyman'ın eğitimiyle ilgilenmiştir. Yavuz Sultan Selim'e hâcelik yapan Halîmî Çelebi padişahın yanından ayrılmamıştır. Halîmî Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'ne de katılmış dönüş yolunda Şam'da rahatsızlanarak vefat etmiştir (Abdülkadiroğlu, 1997: 343-344). İlaveten Halîmî Çelebi bölge vakıflarının düzenlenmesi hususunda görev almıştır (Yakupoğlu, 2010: 32, 180). Kastamonu'daki hamamının kitabesine göre inşasında Yavuz Sultan Selim'in teşvikleri olmuştur (Çifçi, 2018: 390). Kuşkusuz Osmanlı tarihinde padişahların teşvik etmesiyle vakıf kuran pek çok devlet erkânı bulunmaktadır. Zira Osmanlı Devleti fethettiği coğrafyalardaki idaresi süresince hâkimiyetini pekiştirirken bu durum ilgili yerin ihtiyaçlarına göre şekillenmekteydi. Bazı bölgelerde önceki devletler tarafından inşa edilen vakıflar muhafaza edilerek idamesi sağlanırken bazı yerlerde yeni vakıflar tesis edilerek devletin ahaliyle irtibatı sağlanmıştır. Bu irtibat bazen devlet erkânının girişimlerine konu olurken bazen doğrudan hanedan mensupları eliyle kurulmuştur. Bu anlamda vakıf kurmanın pek çok amacı olmakla birlikte vakıf kurucuları vakfiyelerinde çoğunlukla ruhani kazanç ve sosyal kültürel hizmetlerin devamının sağlanarak toplumun yararını gözetmeyi dile getirmektedir (Singer, 2012: 139, 145).

1 Yakupoğlu çalışmasında cami, mescid, medrese, türbe ve zaviyeler ile akarlarının geniş bir listesini sunmaktadır.

2 Halep'te doğan Arabî buradan Edirne'ye gitmiştir. Edirne'de Molla Gürani'den ders almıştır. 1495'te Şeyhülislam olmuştur (İpşirli, 1989: 319).

3 15. yüzyılda Zeynüddin el-Hâfî tarafından Herat'ta kurulmuş olup Sühreverdîyye tarikatının koludur (Öngören, 2013: 367).

Halîmî Çelebi'nin Kastamonu'da inşa ettiği cami kısa sürede harap duruma gelmiştir. Vefatından sonra Küre kadısı Sinan Efendi nezaretinde görülen 1518 tarihli muhasebesine göre camide büyük çaplı bir yenileme faaliyeti gerçekleşmiştir. Buna göre caminin revakları, mihrabı, mahfeli, minaresi, cami ve mektebhâne pencereleri, mektebhâne, minare ve harem kapıları ve döşemeleri ile duvarlar ve şadırvan tamir görmüştür. Su alan kubbeleri ve kubbe döşemeleri yenilenmiştir. Bu yenileme işlemleri için yapı ustaları ve işçiler dâhil olmak üzere toplam 284658 akçe tahsis edilmiştir. (TS.MA.e. 420/39). İmaretin mutfağının faal olduğunun anlaşıldığı muhasebe defterine göre caminin bulunduğu yerde yoksul kimseler ile gelip geçenlerin barındığı ve fakir hastaların iyileşme sürecini tamamladığı bir yer olan (Pakalın, 1993: 369) tavhâne (tabhâne) bulunmaktaydı (TS.MA.e. 420/39). Bu inşaat faaliyetinden sonra yenileme çalışmalarının sonraki yıllarda devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Küre'de bulunan bakır madeninden 1521 tarihinde caminin inşaatı için bakır temin edilmiştir. Bakırın teslim edilmesi gereken inşaatın cinsi imaret olarak yer almaktadır (TS.MA.e. 639-37). 1514 tarihinde hamamın tamiri gerçekleşirken (TS.MA.d.10679) 1551 tarihli bir belge Halîmî Çelebi'nin Kastamonu'daki hamamını mülk olarak zikretmektedir. Derviş Mahmud tarafından işletilen hamamın vakıf yerine mülk olarak anılması dikkat çekicidir (TS.MA.e. 911-29). Buradan anlaşıldığı üzere hamam Halîmî Çelebi Camii'nin akarı olmamış veyahut vakfiye tanzim edilmişse de sonradan değişiklik yapılmıştır. Halîmî Çelebi'nin zevcesi Rukiye Hatun'un (Rukiye Hatun bint Kadı Necmi) 1547'de caminin tamir edilmesi hususuna yönelik bir davası olmadığına yönelik ikrarı da caminin harap durumunu ortaya koymaktadır (TS.MA.e. 1040-17). Kankal'ın tespitlerine göre tahrir defterlerinde 1480 ve 1530 tarihlerinde (Kankal, 2004: 313) zikredilmeyen bu cami Yakub Ağa tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bu bağlamda Yakub Ağa caminin vakfiyesini teşekkül ettirmiştir. Aşağıda tartışılacağı üzere külliye'nin imaretinde çevre sakinlerine yemek de sunulmaktaydı. Ancak söz konusu imaretin vakfiye ve ilgili muhasebe defterlerinde zikredilmemesi de ilginçtir. Buna karşın Yakub Ağa'nın vefatından sonra teşkil edilen muhallefatında Kastamonu'da bulunan kazgan, dükkânlar, hamam, bozahane ve başhanesini imaretine vakfettiği belirtilmektedir. Bu da vakfiyesiyle uyumlu olup burada ifade edilen imaret kelimesinin külliye'ye atfen kullanıldığı anlaşılmaktadır. Netice itibarıyla vefatından önce Bâbüssaâde ağası olan, Kanuni Sultan Süleyman döneminde önce kilercibaşılık daha sonra hazine reisliği yapan Yakub Ağa camiyi tamir ettirerek külliye haline gelmesini sağlamıştır.

Yakub Ağa'nın Kastamonu ile olan ilişkisine dair kaynaklarda bilgi yer almamakla birlikte onun bu şehre olan ilgisini tesis ettiği külliye'nin ilk banisi olan Halîmî Çelebi ile açıklamak mümkündür. Kitabesine göre hamamın yapımında Yavuz Sultan Selim'in desteğini alan Halîmî Çelebi'nin inşa ettiği camiye verdiği önem Kanuni Sultan Süleyman tarafından biliniyor olmalıydı. Zira Yavuz Sultan Selim'in hocası olan Halîmî Çelebi, çocukluğunda Kanuni Sultan Süleyman'ın eğitimiyle ilgilenmiştir (Abdülkadiroğlu, 1997: 343). Bu bağlamda Kanuni Sultan Süleyman Halîmî Çelebi'nin Kastamonu'daki camisinin inşasını Yakub Ağa'dan istemiş olmalıdır. Yukarıda ifade edildiği üzere Osmanlı padişahları, saray erkânı ile hanedan mensuplarını toplumsal ihtiyaçlara binaen çeşitli vakıf eserler inşa etmelerini teşvik etmekteydi.

Yakub Ağa Külliyesi Kastamonu'daki Osmanlı dönemi eserleri içinde şehirdeki konumu ve yapıları itibarıyla dikkat çekmektedir. Sıbyan mektebi, medrese, imaret ve camiden müteşekkil yapıları bulunmaktadır. Şehrin batı yakasında kaleye yakın konumdaki külliye günümüzde Hepkebirler Mahallesi Kefeli yokuşunda bulunmakta ve halk nezdinde Ağa İmaretini olarak bilinmektedir. Yakub Ağa'nın harap vaziyetteki camiyi yeniden ihya ederek akarlar tahsis etmesinden sonra vakıf yüzyıllar içinde kuşkusuz

farklı değişimlere sahne olmuştur. Mehmed Behçet⁴ Kastamonu'da bulunan tarihî eserlerle ilgili telif ettiği çalışmada külliyei 1922'de bakımsız olarak tanımlamakta ve bu tamiratlara dair örnekler vermektedir (Mehmed Behçet, 1341: 91-97).

Bu çalışmanın amacı Kastamonu'da 16. yüzyılda tesis edilen Yakub Ağa Vakfı'nı, vakfiyesi ve muhasebe defterlerinden yola çıkarak tahlil etmektir. Öncelikle hakkında fazla bilgi bulunmayan Yakub Ağa, emlak ve evkafından yola çıkarak tanınmaya çalışılmıştır. Akabinde vakfın muhasebe defterlerinden elde edilen bilgiler ışığında mali durumu incelenmiştir.

1. Kilercibaşıktan Bâbüssaâde Ağalığına: Yakub Ağa'nın Emlak ve Evkafı

Vakfiyesinde ve Sigetvar seferinde (1566) kapı ağası olarak zikredilen Yakub Ağa bu görevinden önce sarayda hazine reisliği ve kilercibaşılık görevlerini ifa etmiştir. Ayrıca onun emlak ve evkafı da kendisinin bu görevlerine dair ipuçları vermektedir. Kastamonu'daki camide bulunan kitabelerde kilercibaşılık ile hazine reisliği görevlerine dair bilgi bulunmaktadır. Şamdanlarda⁵ kilercibaşı olarak zikredilirken cami kitabesinde hazine reisi olarak anılmaktadır. Şamdanların ve kapının üstündeki kitabenin tarihinin aynı olması (1547-1548) Yakub Ağa'nın kilercibaşılık görevinden zikredilen tarihte hazine reisliğine yükseldiğine işaret etmektedir. Yine 1547'de Halîmî Çelebi'nin kızı Sitti Hatun'dan satın aldığı emlak satış hüccetinde de kilercibaşı olarak zikredilmektedir (TS.MA.e. 1051-50). 1554 yılında Larende'de aldığı arazilere dair hüccette hazine reisi olarak anılırken (TS.MA.e. 1078-12) 1562 tarihli bir satış hüccetinde kapı ağası olarak görülmektedir (TS.MA.e. 1240-14). Bu durumda Yakub Ağa kilercibaşılık görevinden sonra hazine reisliğine akabinde kapı ağalığına terfi etmiştir. Bu ise söz konusu görevler arasındaki hiyerarşiye uygundur. Burada Yakub Ağa'nın vefatına kadar olan dönemde Kanuni Sultan Süleyman ile olan ünsiyetini anlamak ve dünyasını anlamlandırmak için sarayda icra ettiği vazifelere yakından bakacağız. İlaveten bu görevler esnasında ilişkisi olduğu mekân ve nesnelere yola çıkarak onu anlamaya çalışacağız.

Osmanlı Devleti'nde Topkapı Sarayı'nda Enderun'da padişahın yemeklerini servis ederek sahanları değiştiren kişi kilercibaşıdır (Uzunçarşılı, 2014a: 297, 301). Kilercibaşı Enderun'da hem kiler odasının hem de mutfak personelinin amiri idi. Bu dairelerin personel ihtiyaçları, personelin terakkileri ve terfileri onun arzıyla gerçekleşmekteydi (Bilgin, 2004: 24, 36). Sarayın iâşesi için gelen erzak ve mallar Enderun ve Bîrun kilerlerinde muhafaza edilmekteydi. Kilercibaşının yönetimindeki Enderun kilerinde iç mutfak ile Enderun halkının ihtiyacı bulunmaktaydı. Kilercibaşı bu mutfak araç gereçlerinin de muhafızıydı. Değerli sofrta takımları, kilerdeki içecekler, yiyecekler, ilaç olarak kullanılan iksirler, şuruplar, yağlar, balmumu, merhemler kilercibaşının nezaretindeydi (Necipoğlu, 2007: 103-104; Tavernier, 2007: 120; Bilgin, 2004: 66). Kilerciler malların temin edilmesi hususundaki organizasyonu yaparak İstanbul'dan veya taşradan gelen malların kontrolünü yaparak iâşenin teminini sağlamaktaydılar (Bilgin, 2004: 66). 1566'da kilercilerin yevmiyesi 4 ila 21 akçe arasındaydı (Bilgin, 2004: 46). Kilercibaşı ak ağalardan veya iç oğlanlarından olup kiler koğuşunda 16. yüzyıl sonlarında 30 kişi bulunmaktaydı. 16. yüzyılın sonlarında kilercibaşının yevmiyesi ise 50 akçe idi. Yıllık olarak kapı ağası ve hazinedar başı ile aynı maaşı almaktaydı. Kilercibaşı sarayda terfi ederse hazinedar başı olurdu. Taşraya çıkarsa beylerbeylik verilirdi (Uzunçarşılı, 2014a: 301-302). Hazinedar başı ise Enderun hazinesinde bulunan hil'at hazinesinden (taşra hazinesi)

4 Mehmed Behçet'in bu çalışması Musa S. Cihangir (1998) tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır. Sadeleştirmeden kaynaklanan problemlerden dolayı burada metnin orijinalinden istifade edilmiştir. Bk. *Mehmet Behçet, Kastamonu Âsâr-ı Kâdîmesi. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1341.*

5 Bilici 1991 yılında camide mihrabın sağ ve sol taraflarında bulunan şamdanlar üzerindeki kitabeyi alıntılımıştır (Bilici, 1991: 34). Bu şamdanlar günümüzde camide ve ilgili müzelerde yer almamaktadır.

sorumluydu. Her daim padişahın yanında bulunan hazinedarbaşı, padişah Cuma namazına gittiğinde secde edeceği yeri temizlerdi. 16. yüzyıl sonlarında yevmiyesi 60 akçe olan hazinedarbaşı aynı zamanda sarayın ehl-i hireflerinden sorumluydu. Hazinedarbaşı terfi ettiği takdirde ak ağalardan olmasına binaen Bâbüssaâde ağası olmaktadır (Uzunçarşılı, 2014a: 306). Yakub Ağa'nın saraydaki görevleri bu hiyerarşi üzere olmuş, Hasan Ağa'nın vefatıyla Bâbüssaâde ağalığına yükselmiştir (Mehmed Süreyya, 2003: 1677, 1729). Bu vazifede iken Sigetvar seferinde vefat etmiştir (Selânikî Mustafa Efendi, 1999: 38-39; Arslantürk ve Börekçi, 2012: 97a-100a /194-197).

Harem, Enderun ve Bîrun olarak teşkilatlanan Osmanlı sarayında Harem ağaları ile Enderun'daki Bâbüssaâde ağaları hadımlardan oluşmaktaydı. Bu ağalar ak ve kara ağalar olarak ikiye ayrılmıştı (Altındağ, 1994: 1; Uzunçarşılı, 2014a: 15, 23). Bâbüssaâde, sarayın ikinci avlusundan üçüncü avluya geçişi sağlayan, Osmanlı padişahlarının ikamet ettiği Enderun-ı Hümâyun'a girişin ve padişahların tahta çıkış ve diğer törenlerin yapıldığı yerdi. Bu kapının ağalarına Bâbüssaâde ağası veya kapı ağası denilmekteydi (Uzunçarşılı, 2014a: 339-340). Bâbüssaâde ağaları Balkanlar, Macaristan ve Kafkasya'dan getirilen kölelerdi (Hathaway, 2014: 22-23). Ak hadım ağaların derece olarak üstün olduğu sarayda bu ağalar sultanın ve ailesinin kişisel hizmetlerinin görüldüğü Harem-i Hümâyun'dan da sorumlu idi. 1586-1587 tarihlerinden itibaren Harem-i Hümâyun'dan sorumlu olan Dârüssaâde ağalığı ile Bâbüssaâde ağalığı ayrılmış ve Dârüssaâde ağaları üstün duruma gelmiştir (Uzunçarşılı, 2014a: 339-340).

Sarayda padişaha yaklaşabilen dört hadımağa vardı. Bunlar hasodabaşı, hazinedarbaşı, kilercibaşı ve sarayağasıydı. Padişahın yiyecek ve içecek ihtiyaçlarının giderilmesini sağlayan kilercibaşının onunla iletişime geçecek kadar vakti olduğu anlaşılıyor (Tavernier, 2007: 26, 119). Netice itibariyle Yakub Ağa da bu ak ağalardan birisiydi ve kilercibaşılık vazifesinden sonra, önce hazinedarbaşı sonra da kapı ağalığına kadar yükselmiştir. Bu bağlamda eriştiği Bâbüssaâde ağalığı görevi, Kanuni Sultan Süleyman ile Hürrem Sultan'ın sofralarına hizmet ederken onlarla olan ünsiyetine ve kariyer yoluna dair bir ipucu sunmaktadır. İlaveten onun Kastamonu ilgisine dair meseleyi de bu iletişim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Halîmî Çelebi'ye olan saygısı ile açıklamak mümkündür. Diğer taraftan Osmanlı öncesinde Kastamonu ve Sinop'un Kefe ile olan ticari bağlantıları bu bölgede Kefe'ye nispet edilen mahalle ve sokak isimlerinin verilmesini sağlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Kefe'de sancakbeyliği döneminde Yakub Ağa'yı tanımış olma ihtimali olmakla birlikte Yakub Ağa'nın Kefe ile olan ticari ilişkileri ve Karadeniz yoluyla Kastamonu-Sinop-Kırım arasındaki devam eden ticari faaliyetler onun Kastamonu ilgisine yönelik başka bir ipucu olabilir. Zira Kefe, saraya yağ naklinin yapıldığı limanlar arasında yer almaktaydı (Bilgin, 2004: 243). 1593-1595 tarihlerinde Yakub Ağa ile müsemma Çaşnigirbaşının Kefe'yle ticari faaliyetleri için adamlarından Ferhad Ağa'yı göndermiş olduğunu görmekteyiz (A.DVNSMHM.d.72-198). Kilerci odası mensuplarının zamanla bu bölgeyle kişisel ticarete girdiği anlaşılmaktadır. Külliye'nin bulunduğu mahallenin yakınındaki Akmesid'in 1487 ve 1530 tahrirlerinde mahalle ismi olarak yer alması (Kankal, 2004: 62) ve külliye'nin bulunduğu sokağın Kefeli olarak tesmiye edilmesi bölge ile olan ticaretine (Yakupoglu, 2009: 353) ve oradan Kastamonu'ya iskân yapıldığına yönelik bir emaredir. Ancak Kefeli yokuşunun ne zamandır bu isimle anıldığı bilinmemektedir.⁶

Padişaha yaklaşabilen dört hadımağadan birisi olan Yakub Ağa'nın Kanuni Sultan Süleyman ile ilişkisi hayatı boyunca sarayda ona yakın olmaktan ibaret değildi. Her ikisi de Sigetvar seferinde vefat etmişti. Feridun Ahmed Bey'in Sigetvar seferi öncesi ve sonrası olayları telif ettiği eserine göre Sigetvar'ın

6 Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde görevli Erdal Arslan halk arasında Yakub Ağa'nın Kefeli olduğuna yönelik bir söylentiye zikretmektedir. Bu tevatür caminin girişinde asılı levhada cami görevlileri tarafından "bilgi" olarak sunulmuştur.

fethinden önce Sokullu Mehmed Paşa Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünü ordudan gizlemek için çaba sarf etmekteydi. 20-21 Safer 974 (6-7 Eylül 1566) tarihinde vefat eden Kanuni Sultan Süleyman'ın naaşı bir tabutun içinde tahtının altında Sigetvar kalesi alınincaya kadar gizlenmişti (Arslantürk ve Börekçi, 2012: 45b /140). Bu sefere katılan Yakub Ağa orada hastalanmış, Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatından sonra hastalığının da etkisiyle kederinden vefat etmiştir (Selânikî Mustafa Efendi, 1999: 38-39). Ancak Feridun Ahmed Bey'de hikâye edilen olaylar onun vefatının Kanuni Sultan Süleyman'ın vefat haberinin gizlenmesi için bir araç olduğu yönündedir. Sokullu Mehmed Paşa Sigetvar'ın fethinden sonra kale içinde Kanuni Sultan Süleyman adına bir cami inşa ettirmek istemiştir. Caminin içinde yapılacak minber için Ösek Kalesi hazinesinde bulunan taht getirtilmiştir. Minberin imal edileceği zamanda ise Yakub Ağa vefat etmiştir. Bunun üzerine Sokullu Mehmed Paşa, Yakub Ağa'nın vefat haberinin ve naaşının taşınması için gerekli tabutun minber yapımında kullanılan tahttan artanlardan yapılması gerektiği hususunu ordu arasında yayılmasını sağlamıştır. Yakub Ağa için yapılması emredilen tabut Sigetvar kalesinin fethedilmesi ve yeni padişah II. Selim'in Belgrad'a yaklaşmasıyla birlikte artık Kanuni Sultan Süleyman için kullanılacaktır. Bu amaçla padişahın hattıyla Mirahur-ı kebîr Ferhad Ağa'ya yazılan tezkireyle bir taht-ı revan talep edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın naaşı Sokullu Mehmed Paşa tarafından otağ-ı hümâyün içine getirilen taht-ı revanın içine konularak çıkarılmıştır (Arslantürk ve Börekçi, 2012: 97a-100a /194-197).

Bâbüssaâde ağası olarak vefat eden Yakub Ağa'nın emlak ve evkafı onun önceki görevlerine dair izler sunmaktadır. Yakub Ağa'nın önceki vazifeleri saray dışındaki sosyal hayatına ve alışverişine de yansımıştır. Böylece kilercibaşılık görevini yürütenler padişahın en yakınlarından birisi olmanın getirdiği nüfuz ile hareket etmekteydi. Bu anlamda saray dışında sosyal ve ticari ilişkiler kurmuştu. Kırım Hanlığı'nın kilercibaşısı olan Mehmed Ağa da işinin gerektirdiği şekilde Hansaray dışına çıkarak İstanbul'a kadar gelmekteydi (Yaşa, 2017: 29). Mehmed Ağa ile Yakub Ağa arasındaki en büyük farklardan biri, birincisinin dışarıdaki sosyal hayatından ayrı olarak bir aile hayatının olmasıdır. Ak ağalardan olan Yakub Ağa için böyle bir fırsat söz konusu değildi.

Aşağıdaki tabloda yer aldığı üzere İstanbul, Anadolu ve Rumeli'de çeşitli yerlerde vakıfları ve mülkleri bulunmaktadır. Vakıf ve mülkleri arasında dikkat çeken gayrimenkullerden birisi değirmenlerdir. İnceğiz Karasu'da, İstanbul Kırkçeşme'de, Edirne'de Meriç Nehri'nde ve Osmancık'ta değirmenleri bulunmaktaydı (TS.MA.d. 5104). Un tedarikini sağlayan değirmenler kilercibaşı için mekânsal iletişimin önemli duraklarından biriydi (Bilgin, 2004: 235).

Mülkleri arasında zikredilen koyunlar kilercibaşılık vazifesini ifa ederken kendisine padişah tarafından hediye edilenlerin sürü haline gelmesiyle teşekkül etmişti. Nitekim mutfak eminleri saray halkına tahsis edilen tayinattan pay almaktaydı. Bu paydan alanlar arasında kilercibaşı da vardı. Saraya alınan koyunlardan aralarında kapı ağası, kilercibaşı, saray ağası, kasapbaşı, kasaplar ve çobanların bulunduğu kimseler çeyrek koyun alma hakkına sahipti (Bilgin, 2004: 36). Yakub Ağa'nın İstanbul'da 2450, İnceğiz Karasu'da 850 ve Elbasan'da 800 koyunu olmak üzere toplam 3250 koyunu bulunmaktaydı. Sarayın et ve süt ihtiyacını sağlayan manda ve su sığırı gibi büyükbaş hayvanları da vardı. (TS.MA.d. 5104). 1570'lerde Haslar ve Silivri kazalarında yoğunlaşan mandıralar sarayın süt ürünlerini karşılamaktaydı (Bilgin, 2004: 72). Yakub Ağa'nın manda çiftliği, Kastamonu'daki vakfının akarlarından değirmenin de bulunduğu Silivri yakınlarındaki Kabakçı köyündeydi. Belki de sarayın süt ürünleri ve et ihtiyacının bir bölümü kendi sürüleri vasıtasıyla sağlanmaktaydı.

Kilercibaşılık vazifesinin sosyal ve ticari hayatla olan ilişkisi farklı alanlarda yatırım yapmasına da olanak tanımıştı. Bu alanlardan biri gemicilik faaliyetleriydi. Yakub Ağa'nın sahip olduğu veya sermayedar olduğu Karamürsel gemileri (TS.MA.d. 5104) tedarikte kullanılan gemi çeşitleri arasındaydı. Sarayın ihtiyacı olan gıdalardan bazıları deniz yoluyla tedarik edilirken kuru meyve gibi ürünlerin nakilleri İzmir

iskelesi yoluyla, Kıbrıs şekeri ise güvenli dönemlerde Akdeniz yoluyla taşınmıştır. Batı Anadolu, Marmara, Karadeniz, Akdeniz, Mısır, Trablusşam, Şam ve günümüz Yunanistan'ındaki şehirlerden tedarik edilen ürünler için de deniz yolu kullanılmaktaydı (Bilgin, 2004: 235). Mısır'dan Karamürsel ve kadırga gibi kürekli gemiler⁷ ile kalyon ve burtun gibi yelkenliler zahire taşımaktaydı. Ayrıca tüccar gemileriyle de taşıma yapılmaktaydı. Batı Anadolu'da Ege sahillerinden nakledilen gemiciler arasında Rum reisler de bulunmaktaydı (Bilgin, 2004: 241, 243). Yakub Ağa bu Rum gemicilerden birinin gemisine sermayedar olmuştu (TS.MA.d. 5104). Bunların dışında aşağıdaki tabloda görüleceği üzere hamam, dükkân, değirmen, başhane, bozahane, boyahane, fırın, debbağhane gibi çeşitli emlak ve evkafı bulunmaktadır.

Tablo 1: Yakub Ağa'nın Emlak ve Evkafı (TS.MA.d. 5104)

Evkaf (İstanbul)	Evkaf (Rumeli ve Anadolu)
Sulu Manastır'da Yeni Hamam yanında 27 dükkân 6 bâb oda, Mescid, Başhane ve bir kasabada dükkân	İnceğiz yanında Karasu üzerinde 7 göz su değirmeni
Kırkçeşme'de bir köyde değirmen ve yanında 4 bâb oda	Karamanda çifte pazar ve bir boyahaneyi camiye vakfetmiştir.
Süleymaniye Camii yakınında bir fırın ve 6 bâb oda ve 2 bâb dükkân	Kastamonu'da cami ve imaret
Servi Mahallesi'nde bir mektep içinde fevkani ve tah-tani 5 bâb oda ve 25 hücreli Kervansaray	Kastamonu'da kazgan, dükkânlar, hamam, buzhane (Vakfiyede bozahane), başhane
Akdeniz kenarında kandiller	Kastamonu Devrekani'de sazlık

Ayasofya Evkafından Tasarrufunda Olan Mümlükler
Eski Bezazistan kurbunda kuyumcu Dükkânı
Çadırcılar içinde bir bütün beş dükkân
Okçular ardında bir kazancı dükkânı
Irgat pazarında bir neccâd (yorgancı) dükkânı
Süleyman ve Keyvan isimli kullarının tasarruf ettiği iki bâb dükkân

Emlak (İstanbul, Galata, Anadolu ve Rumeli)	
İstanbul'da 1.650 koyun	Edirne'de Mustafa Paşa köprüsü yanında sekiz göz su değirmenleri olup Meriç Nehri üzerindedir.
Galata'da Kürkçü kapısının iç yüzünde iki bâb fevkani oda	Edirne'de Saray-ı amire kurbunda bahçesiyle evler ve bir bahçesi
Galata'da Sarayburnu'nda beratla tasarruf ettiği hamam ve yanında 7 bâb dükkân	Hürmet (?) kasabasında padişah tarafından temlik edilen dört köy
Galata'da Tophane yakınında Yahudi tabibin oğlundan alınan evler ve bahçe	Elbasan sancağında bir çiftlik, 8 göz değirmen, 800 adet dişi koyun (Malkoç isminde bir kulu tasarruf etmektedir)
Hasköy'de bir kiremit fırını	Osmancık'ta iki göz değirmen
Anadoluhisari'nde bir bahçesi	Gökbüze'de mülk dükkânları ve bir debbağhanesi
İstanbul'da Haramideresi'nde bir çiftlik	3 adet Karamürsel gemisi, ayrıca hassa gemilerinden tasarrufunda bulunanlar
Küçükçekmece'de dükkânlar	Pirgiri? reisin gemisine sermayedar
Haslar Kör (?) köyünde Karasu üzerinde bir göz değirmen	Gelibolu'da bir reisin gemisinde 20 bin akçe sermayesi vardır.

7 Osmanlı bahriyesinin kullandığı gemiler için bk. Bostan (1992: 84-95).

Trakatya köyünde bir mescidi ve yirmi kıta mülk değirmeni vardır	Bir adalı reisin gemisi ağanın kullarından Mahmud'un tasarrufundadır.
İnceğiz Karasu'da bir çiftlik, Kabakçı köyünde bir su sığırı mandası ve bir miktar su sığırı ve 800 koyun.	-

Yakub Ağa günümüzde İstanbul'da Beylikdüzü sınırları içerisinde Haramidere üzerinde yer alan ve Kapı Ağası Köprüsü olarak bilinen köprünün de banisidir. Ayrıca Trakatya (Yakuplu) köyünde bir cami inşa ettirmiştir. Yakub Ağa'nın günümüzde Beylikdüzü ilçesine bağlı mahallelerden biri olan Haramidere ve Trakatya köyüne yatırımları nedeniyle bölgenin isminin Yakuplu olarak değiştiği anlaşılmaktadır (Üstün, Kolay vd., 2016: 63-64). Muhallematı içinde Haramidere'deki çiftliği ile Trakatya köyünde bulunan mescidi de zikredilmektedir (TS.MA.d. 5104).

Görüldüğü üzere Yakub Ağa'nın mal varlığının önemli bir kısmı İstanbul ve çevresinde yer almaktadır. Vakfettiği ve sahip olduğu mallar içinde değirmenler dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Yakub Ağa'ya ait olduğu düşünülen ancak ilgili belgede kendisine ait olduğuna dair delil bulunmayan bir muhallemat kaydında kabrine türbe yapılmak için mimarbaşına 20 bin akçe verildiği kaydedilmiştir (TS.MA.d. 7245). Ancak bu muhallematın Kafkas kökenli olup Kınık lakabı ile tanınan ve mezarı kendi yaptırdığı mektep içinde bulunan Kapı Ağası Yakub Ağa'ya (ö. 1547) ait olma ihtimali de bulunmaktadır (Üstün, Kolay vd., 2016: 63-64).

Bununla beraber yukarıda ifade ettiğimiz üzere Yakub Ağa'nın kilercibaşılık vazifesiyle ilişkilendirilebilecek tüketim malzemelerinin üretimi ve nakli hususunda girişimleri vardı. Diğer taraftan vakfettiği gayrimenkuller içinde yer alan hamam, başhane, bozahene, değirmen, dükkân, sazlık, boyahane ve fırın buldukları yerin sosyal ve iktisadi ihtiyaçlarına cevap veren mekânlar arasındadır. Vakfettiği eserlerin dağılımı İstanbul, Kastamonu ve Karaman olarak tasnif olunmaktadır. Bu vakıflarından olan ve yukarıda zikredilen yerlerde akarları bulunan hayratlarından biri Kastamonu'daki külliyesidir.

2. Kastamonu Yakub Ağa Vakfı

Yakub Ağa Külliyesi'ne dair yapılan akademik çalışmaların önemli bir bölümünde külliyenin kısımlarının fiziki özellikleri tekraren ifade edilmiştir. Külliye mimari açıdan tanımlayan ve kent mimarisindeki yeri ile şehir coğrafyasına etkilerini ele alan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu nedenle burada bu özelliklerin detaylarına girmeden külliyenin bulunduğu konum tanımlanmış ve ilgili çalışmalar değerlendirilmiştir. Akabinde Yakub Ağa'nın vakfa zeyl vakfiye ile başka akarlar da tahsis ettiği ortaya koyulmuş ve Kastamonu Yakub Ağa Vakfı'nın sonraki dönemlere dair bir envanteri çıkarılmıştır. Söz konusu vakfiyeler Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi içinde 6993 numara ile kayıtlıdır. İlgili vakfiyeye ilhak edilen akarlar bu vakfiyeden sonra tanzim edilen ve aynı arşiv fonunda ilk vakfiyenin bulunduğu dosya içinde bulunan zeylanelerde yer almaktadır (TS.MA.d. 6993).

20. yüzyılın başlarında külliye için tasvir yapanlardan ilki İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dır. 1921 tarihinde Kastamonu Valisi Refet Bey şehirdeki eski eserleri tetkik ederek bu hususta bir salname hazırlatmıştır. Uzunçarşılı bu süreçte Refet Bey'in Kastamonu'daki eski eserlerin tanzimine yönelik ilgisi sırasında Ağa İmaretini olarak anılan Yakub Ağa Vakfı'nın temellerinin Halîmî Çelebi zamanında atıldığını öğrendiğini ifade etmektedir. Ona göre vakfın harap durumundaki hali neticesinde Yakub Ağa Camii'ni ihya etmeye yönelik girişimlere başlanmıştır (Uzunçarşılı, 1921).

Yakub Ağa külliyesi üzerine şimdiye kadar yapılan araştırmalar Mehmed Behçet'in (Mehmed Behçet, 1341: 148-152) yayınlamış olduğu vakfiyeye referansla yapılmıştır. Daha sonra Gökoğlu'nun (1952) çalışması ile 20. yüzyılın sonlarında Bilici (1991), Demirer (1996) ve Eyüpgiller (1999) tarafından yapılan araştırmalar yer alır. Ayrıca gerek sanat tarihi ve mimari açıdan gerekse külliyenin bir bölümünden

muhtelif çalışmalar vesilesiyle bahsedilmektedir (Gürbıyık, 2015: 23-51).

Yukarıda ifade edildiği üzere Kastamonu Yakub Ağa Vakfı üzerine yapılan çalışmalar genel olarak külliye tasvirinden ibarettir. Bu çalışmalar vakfın Osmanlı dönemindeki varlığını anlamlandırırken sosyal ve kültürel bir müessese olarak külliye yerini tanımlamaktadır. Bunlar arasında Fazıl Çifçi'nin Kastamonu'daki vakıfların tasvirini yaptığı iki ciltlik eseri dikkat çeker. Çifçi, bu çalışmasında Yakub Ağa Külliyesi'yle ilgili Mehmed Behçet'e referansla bilgiler verir. Ahmet Kankal (2004) tarafından telif edilen ve 15 ila 18. yüzyıllar arasında Kastamonu şehir hayatını tanımlayan çalışma tahrir defterlerine referansla vakfa ait başhane gibi bazı akarların gelirlerini izah etmesi bakımından önemlidir. Döşemetaş'ın şer'iyye sicillerine göre 18. yüzyılın ilk yarısında Kastamonu'yu tavsif ettiği doktora tezinde ise Yakub Ağa Vakfı'nın görevlileri ve gelir kaynaklarıyla ilgili problemler ile bu kaynakların tamiri hususunda bilgiler yer almaktadır (Döşemetaş, 2019). Caminin kitabelerinde yer alan Yakub Ağa'nın kilercibaşı ve hazine reisi olması ve vakfiyesindeki saray ağası unvanı Uysal (2005: 631) tarafından sorgulanmıştır.

Resim 1: Yakub Ağa Camii Kitabesi (2021)

Hazret-i Yakub Ağa reîsü'l-hâzinîn

Câmi'i-i etti misl-i firdevs-i berîn

Görüben bu Câmi'in ta'mîrini

Kıldılar zühhâd ü ubbâd aferin

Dedi bir şîrin-sühan târîhini

Dâr-ı tahmîd ü makâm-ı ehl-i dîn 954

Vakıf üzerine yapılan araştırmaların bazılarında isminin halk tarafından Ağa İmaretı olarak bilinmesine binaen külliye imaretin Yakub Ağa tarafından tesis edildiğine dair bilgiler yer almaktadır. Hatta bazı araştırmalar imarete dair farklı bir vakfiye olması gerektiği hususunu dile getirmektedir. Ancak vakfın muhasebe defterlerinde imarete veya imaret görevlilerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. İlâveten Yakub Ağa, vakfı tesis ettikten sonra vakfiyeye bir zeyl hazırlamıştır. 1558 tarihli vakfiyede imarethaneden bahsedilmemekle birlikte daha sonra tanzim edilen zeyilnamelerde de söz konusu imaret yer almamaktadır. Diğer taraftan muhallefâtında yer alan emlak ve evkaf kayıtlarında Kastamonu'da bir cami ve imareti olduğu yazmaktadır. Veyahut Çifçi'nin iddia ettiği üzere (2018: 107) ayrı bir vakfiyesi var ise

imaretin varlığının muhasebe defterlerinde ifade edilmesi gerekirdi. Diğer taraftan imaret kavramı genel olarak cami ve külliyesi izafe etmekle birlikte özel olarak vakfiyesindeki şarta binaen yemek sunan aşevlerini mukabele etmektedir (Ertuğ, 2000: 219). Buna göre belgede yer alan imaret kelimesinin külliyei teşmil eden bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Ancak imaretin, vakfın bugünkü yerinde Halîmî Çelebi tarafından kurulduğu (Abdülkadiroğlu, 1997: 343-344) arşiv kayıtlarıyla da tasdik edilmektedir. Küre kadısı nezdinde muhasebesi yapılan Halîmî Çelebi İmaretine dair 1518 tarihli kayıta imaretin mutfak, kiler ve diğer giderleri 14.600 akçe olarak yer almaktadır (TS.MA.e. 420/39). Bununla beraber Yakup Ağa Vakfı'nın 17. yüzyıla ait bir muhasebe defterinde taam hatram yani sütlü bulamaç olarak tabir edilen bir masraf kalemi bulunmaktadır. Bu yemek zikredildiği muhasebe defterinde vakfa ait sazlıklarda çalışan ırgatlara gider kalemi olarak kaydedilmiş olup onlar için hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır (TS. MA.d. 3529).⁸ 18. yüzyılda ise bu yemek taamiye-i ırgadiye şeklinde değişmiştir. 1748'de sazlıklarda çalışanlar için ekmek, pirinç, sadeyağ, arpa, kurban ve kahve satın alınan tüketim malzemeleri olarak dikkat çeker (TS.MA.d. 8650). 19. yüzyıla dair incelenen muhasebe defterlerinde imaret ve mutfağına dair bir gider kalemi yer almamaktadır.

Şehir merkezinden kaleye çıkan Kefeli yokuşunun ayırdığı yol üzerindeki yüksek bir yere konumlanan külliyenin bulunduğu mahalle 1582 tarihinde külliye atfen bir mensubiyet mekânı olarak zikredilmektedir. Böylece Cami-i Halîmî Çelebi nam-ı diğer Yakub Ağa Mahallesi 1582 tarihinde görülürken 17. yüzyıl avarız kayıtlarında ve daha sonraki tarihlerde bir mahalle olarak yer almamaktadır (Kundakçı, 2020: 223-227, 232). Şehir nüfusunun 9-10 bin civarında olduğu 16. yüzyılda, mahallede 16 nefer, 5 hane, 9 mücerred bulunmaktaydı (Kankal, 2004: 61). Diğer mahalle nüfuslarıyla karşılaştırıldığında Yakub Ağa Mahallesi 1582 tarihinde en küçük mahalle olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehirdeki mahalle sınırlarının değişmesinden dolayı bazı mescit ve camilerin dâhil olduğu mahalleler zamanla değişiklik göstermiştir. Örneğin Alpaslan Mescidi kendi adıyla anılan mahallede yer alırken zamanla Musa Fakih Mahallesi sınırlarına dâhil olmuştur (Kankal, 2004: 298). Sonraki yüzyıllarda bazı mahalle isimlerinin zikredilmemesi Kankal'ın halkın maddi durumuna binaen avarızhane rakamlarının aşağıya çekilme ihtimali iddiasıyla ilgili olmalıdır (Kankal, 2004: 298). Buna binaen şehrin başka bölgelerinde yeni mahalleler teşekkül ederken Cami-i Halîmî Çelebi nam-ı diğer Yakub Ağa Mahallesi azalan nüfusa oranla başka mahallelere dâhil olmuştur.

2.1. Vakfiyesi

Yakup Ağa, vakfiyesinde servet biriktirmenin ve zenginliğin geçici bir durum olduğunu ifade ederek bahşedilen malların hayır ile sarf olunması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Buna binaen de kişilerin dünya nimetlerine aldanmadan ahiret hayatı için gerekli azıklarını hayır ile sağlamalarını salık vermektedir (TS.MA.d. 6993: 4a-5b). Padişahın en yakınlarından birisi olan Yakub Ağa böylece Kanuni Sultan Süleyman'ın teşvikiyle Kastamonu'da Halîmî Çelebi tarafından yaptırılan caminin harap olmasına binaen ilave ettiği vakıflarla külliyenin teşekkülünü sağlamıştır. Halîmî Çelebi'nin zevcesi Rukiye Hatun'un caminin tamir edilmesi isteği de Yakub Ağa'nın girişiminin nedenine müzahirdir. Gerçekten de Haziran 1547 tarihinde caminin tamirine girişilmiş ancak işe yaramamıştır. Buna istinaden Kanuni Sultan Süleyman'ın talimatıyla yeni bir tamirat girişimi için Yakub Ağa teşvik edilmiştir (TS.MA.e. 1040-17). Caminin kitabeleriyle de uyumlu olan bu duruma göre Yakub Ağa tamirat işini tamamladıktan bir süre sonra vakfiyenin tanzimini gerçekleştirmiştir.

Yakup Ağa Kastamonu'daki vakfını tesis etmeden önce vakfın gelir kaynakları için çeşitli emlak alımları

8 Osmanlı Arşivi'nde bu kodla tasnif edilmiş farklı tarihleri ihtiva eden birden fazla muhasebe defteri bulunmaktadır.

yapmış hatta Kanuni Sultan Süleyman tarafından bazı mülkler kendisine temlik edilmiştir. Devrekani'de bulunan sazlık bunlar arasındadır (TS.MA.d. 6993: 44b, 46a).

Tablo 2: *Hayratı (TS.MA.d. 6993)*

Yeri	Hayrat
Kastamonu Musa Fakih Mahallesi	Cami
Kastamonu Musa Fakih Mahallesi	Medrese
Kastamonu Musa Fakih Mahallesi	Mektep
Kastamonu Musa Fakih Mahallesi	Kitaplar (15 adet)

Resim 2: *Yakub Ağa Külliyesi (2021)*

965 (1558) tarihli vakfiyeye göre külliye cami, medrese ve mektepten oluşmaktadır. Cami ve medresenin bir arada yer aldığı külliye, sıbyan mektebi Kefeli yokuşunda külliyein karşısında (fotoğrafta solda) yer almaktadır. Medresede okutulmak üzere talebelere vakfedilen kitaplar da bulunmaktadır. Mevlana Muhammed Çelebi ibn Hasan Çelebi de vakfın ilk mütevellisi olarak tayin edilmiştir. (TS.MA.d. 6993: 23b).

Tanzim edilen ilk vakfiyeye göre akarları arasında Kastamonu'da bir hamam, başhane ve bozahanesi olan vakfın Larend'e'ye bağlı Keferyad köyünde boyahane, bezistan, dükkânları ve kapanı bulunmaktaydı. İlaveten Silivri kazasına bağlı Kabakçı köyünde Karasu Nehri üzerinde üç göz değirmeni vardı. Daha sonra vakfın akarlarında Yakub Ağa tarafından zeyilnamelerle değişiklik yapılmış yeni akarlar ilave edilmiştir. Bu hususa aşağıda temas edilmiştir.

Tablo 3: *Vakfın Gelir Kaynakları (TS.MA.d. 6993: 1b-29a)*

Yer	Akarın Cinsi	Özellikleri
Kastamonu Musa Fakih Mahallesi	Hamam	Camekânlı, külhanı var. Hamamın bir tarafı Tellak Muhyiddin'in bahçesine komşu
Kastamonu Tahıl Pazarı	Başhane	Nasrullah Kadı Hamamı yakınında
Kastamonu	Bozahane	Bir tarafı Gaziler mezarlığına komşu
Larend'e Keferyad Köyü	Boyahane	Boyahane mahsulünü mütevelliyeye teslim eden kimseye yıllık 500 akçe
Larend'e Keferyad Köyü	Kapan	-

Larende Keferyad Köyü	Bezistan	-
Larende Keferyad Köyü	Dükkânlar	Bezistana bitişik
Silivri Kazası Kabakçı Köyü	Su Değirmenleri	Karasu Nehri üzerinde 3 göz

2.2. Medreseye Vakfedilen Kitaplar

Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren cami ve medreseler ile özel teşebbüsler şeklinde teşkil edilen vakıf kütüphaneler aracılığıyla talebeler başta olmak üzere toplumun kitaplara ulaşması sağlanmıştır (Erünsal, 2015: 395). Medreselerde bulunan vakıf kütüphaneler ilmî faaliyetlerin devamı için önemli bir müessese olarak yer almaktadır. Medreselere vakfedilen kitapların genellikle talebenin kullanımı için şart koşulduğu görülmektedir. Bundan başka kitapların kullanım ve ödünç satlarına dair çeşitli ibareler de vakfiyelerde bulunabilmekteydi (İpşirli, 2021: 332- 334). Yakub Ağa da medresede okutulmak üzere müderris ve talebenin kullanımı için kitaplar vakfetmiştir. Kitapların muhafazası için sonradan hafız-ı kütüb tayin edildiği görülmektedir (Eğilmez, Oğur vd. 2020: 319-320; Döşemetaş, 2019: 174-175).

Osmanlı medreselerinde yirmili, otuzlu, kırklı, ellili, altmışlı şeklinde müderrislerin yevmiyelerine, Hâşiye-i Tecrîd, Miftah, Telvih gibi kitap adlarına ve Hariç, Dâhil, Sahn, Altmışlı, Süleymaniye ve Darülhadis olmak üzere statüye göre bir derecelendirme söz konusudur. Bu üç derecelendirme şekli birbirleriyle ilişkili olup 17. yüzyıl sonlarında tekrar değişmiş ve devletin yıkılışına kadar devam etmiştir (İpşirli, 2021: 331; Uzunçarşılı, 2014b: 17-18, 25). Bu medreselerde haftanın beş günü ders verilir, Salı ve Cuma günleri tatil olurdu (İpşirli, 2021: 336). Yakub Ağa, talebelerin belirli günlerden başka derslere devamsızlık yapmalarını şart koşarken (TS.MA.d. 6993: 17ab) bayram günleri haricinde hangi günlerin tatil olacağı hususunu medresenin müderrisi ve vakfın mütevellisinin takdirine bırakmıştır. Medreselerde ders günlerinde talebeler önceden belirlenen kitapları takip etmekte, hocalarıyla konuları tartışarak öğrenmekteydi. Böylece medreselerde talebeler dersleri takrir ederek öğrenirdi. 16. yüzyılda Osmanlı medreselerinde okutulan derslerle ilgili Taşköprizâde kendi öğrenim süresine dair detaylar vermektedir. Buna göre onun bu derslere dair verdiği bilgiler Yakub Ağa Medresesi'nde okutulmak için vakfedilen kitaplarla benzerlik göstermektedir. Taşköprizâde 1524-1545 tarihleri arasında aşağıdan yukarıya medrese hiyerarşisinde kelâmdan *Hâşiye-i Tecrîd*, *Şerh-i Mevâkîf*, fıkıh alanında *Şerh-i Ferâiz*, *Sadrü'ş-Şerîa* ve *Hidâye*, usul-i fıkıhtan *Tavzîh* ve *Telvîh*, hadis alanında *Mesâbîh* ve *Meşârik*, tefsir alanında *Beyzâvî*, belagatta ise *Mutavvel* ve *Şerh-i Miftâh*'ı okuduğunu belirtmektedir. Bununla beraber felsefe, matematik ve mühendislik ve tıp alanındaki eserler de okutulmaktaydı. Ancak Taşköprizâde 1540'lardan itibaren bu alandaki derslerin medreselerde talep görmediğini ifade etmektedir (İpşirli, 2021: 327-328).

Tablo 4: Medreseye Vakfedilen Kitaplar

Mutavvel (2 adet)	Hâşiye-i Tecrîd (2 adet)	Şerh-i Tecrîd	Hâşiye-i Hüsrevi
Hasan Çelebi	Kâmûs	Sihâh-i Cevherî	Vikâye-i İbn Melekî
Meşârikî	Meşârik-i İbn Melekî	Meşârik-i Ekmel	Sadrü'ş-Şerîa
Vikâye	-	-	-

Yakub Ağa, medresede ilim tahsil edecek 7 talebe için vakfiyede yer aldığı şekliyle “muteber” sayılan kitaplardan vakfetmiştir. Vakfiyedeki şarta göre söz konusu kitaplar medresenin müderrisine ve talebesine mahsus olup dışarıdan kimseye ödünç verilmeyecektir (TS.MA.d. 6993: 22b). Yakub Ağa'nın medresede görev yapacak müderrisin evsafını belirtirken onun ilmî yeterliliğini “akli ve nakli ilimlerde mahir olup dini ilimlere de her yönden kadir olmakla” sınırlamaktadır (TS.MA.d. 6993: 16b-17a). Diğer taraftan aşağıda ifade edileceği üzere görev yapacak müderris aynı zamanda vakfın hasbî nâzırı olacaktır

(TS.MA.d. 6993: 21a). Nitekim Osmanlı vakıf kurumu içinde gelişen medreselerin işleyişi, vakfiyesinde belirtilen şartlar dâhilinde olmakta ve devlet tarafından da teftişi yapılmaktaydı. Büyük gelirleri olmayan medreselerin müderrisleri o vakfın tevliyet vazifesini de idame ettirmekteydi (İpşirli, 2021: 332- 334) Yakub Ağa da vakfın mütevelli ve câbîsinin her sene başında muhasebelerini müderris marifetiyle gerçekleştirmelerini şart koşmuştu (TS.MA.d. 6993: 21a).

Medreseye vakfedilen ve okutulacak kitaplar *Mutavvel*, *Hâşiye-i Tecrîd*, *Şerh-i Tecrîd*, *Hâşiye-i Hüsrevî*, *Hasan Çelebi*, *Kâmûs*, *Sihâh-ı Cevherî*, *Vikâya-i İbn Meleki*, *Meşârik ve Meşârik-i İbn Meleki*, *Meşârik-i Ekmel*, *Sadrü'ş-Şeria ve Vikâye'dir* (TS.MA.d. 6993: 21b-22b). Yakub Ağa'nın medresede okutulmak üzere vakfettiği bu eserler Osmanlı medreselerinde okutulan eserlerden olup hat sanatı, Arap dili ve belagati, fıkıh, hadis ve kelim alanlarını ihtiva etmektedir. Aşağıda bu eserlerin künyeleri yer almaktadır.

- *Mutavvel*: Teftâzânî (ö. 1390) tarafından Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) Arap grameri ve belâgatına dair eserine yazdığı şerhtir (Benli, 2005: 20-21; Uzunçarşılı, 2014b: 27).

- *Hâşiye-i Tecrîd*: Nasîrüddîn-i Tûsî'ye (ö. 1274) ait Tecrîdü'l-Kelâm adlı esere Şemseddin el-İsfahânî *eş-Şerhu'l-Kadîm* ismiyle şerh yazarak onun imamet anlayışını eleştirmiştir. İsfahânî'nin eserine haşiyeler yazılmış olup bunlardan en meşhuru Seyyid Şerîf el-Cürçânî'ye (ö. 1413) aittir. *Hâşiye-i Tecrîd* isimli eseri Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur (Topaloğlu, 2011: 250-251; Uzunçarşılı, 2014b: 30).

- *Şerh-i Tecrîd*: Nasîrüddîn Tûsî'nin Tecrîdü'l-Kelâm isimli eserine yapılan şerhlere dendir. El-Hillî (ö. 1325) İsfahânî ve Ali Kuşçu'nun (ö. 1424) şerhleri bulunmaktadır (Topaloğlu, 2011: 250-251). Bunlardan İsfahânî'nin (ö. 1349) *Teşyîdü'l-kavâid fi şerhi Tecrîdi'l-aşkâid* isimli eseri Osmanlı medreselerinde en çok okutulanlar arasındadır (Demirci, 2000: 509-519).

- *Hâşiye-i Hüsrevî*: Fatih Sultan Mehmed tarafından zamanın büyük âlimlerinden birisi olarak takdir edilen ve Osmanlı ilmiye teşkilatının kuruluşunda önemli rolleri bulunan Molla Hüsrev (ö. 1490), fıkıh, fıkıh usulü ve dil ve edebiyat alanında eserler vermiştir. Bu eserlerden bazıları ve bunların haşiyeleri Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur (Uzunçarşılı, 2014b: 28; Koca, 2005: 252-254).

- *Hasan Çelebi*: Osmanlı hattatlarından birisi olan Hasan Çelebi (ö. 1594) Çerkez asıllı olup hat üstatlarından Ahmed Şemseddin Karahisârî'nin (ö. 1556) azatlı kölelerindedir. Karahisârî, manevi evladi olarak gördüğü Hasan Çelebi'nin yetişmesini ve hat sanatında ilerlemesini sağlamıştır. Hasan Çelebi daha sonra Osmanlı hat ekollerinden Şeyh Hamdullah ekolünü benimsemiştir (Derman, 1997: 312-313).

- *Kâmûs*: Fîrûzâbâdî'nin (ö. 1415) el-Kâmûsü'l-Muhît isimli eseri meşhur olduktan sonra kamus (okyanus) kelimesi sözlük manasında da kullanılmaya başlanmıştır (Kılıç, 2001: 287). Yakub Ağa Medresesi'ne vakfedilen kamusun hangisi olduğu açık değildir.

- *Sihâh-ı Cevherî*: Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî'nin (ö. 1009) *Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye* isimli Arapça sözlüğüdür. Kendine özgü sözlük dizilimi açısından telif edildiği dönemde sözlük bilimine bir yenilik getirmiştir (Kılıç, 1993: 7; Kılıç, 2010: 356-357). Diğer taraftan bu sözlük Vankulu (ö. 1592) tarafından Osmanlıcaya tercüme edilmiştir ve *Tercüme-i Sihâh-ı Cevherî* olarak anılmıştır (Kaçalın, 2012: 513). Medreseye vakfedilen eserin aslının mı yoksa tercümesinin mi olduğuna dair bir izahat yoktur.

- *Vikâye-i İbn Melekî*: İbn Melek'in (ö. 1418 ?) Ebû Abdillâh Tâcüşşerî'nin Hanefi mezhebinin temel

metinlerinden biri sayılan eserine yaptığı şerhtir (Bakır, 1999: 175-176).

- *Meşârik-i Ekmel*: Eserin müellifi Ekmelüddîn Bâbertî'dir (ö. 1384). Es-Sâgânî'nin (ö. 1252) hadis alanında yazdığı *Meşâriku'l-Envâr* isimli eserine *Tuhfetü'l-Ebrâr* olarak bilinen yaptığı şerhtir. Sâgânî'nin eseri çok büyük ilgi görmüş pek çok şerh ve haşiye yapılmıştır. İslam dünyasında ders kitabı olarak okutulmuştur. Ekmelüddîn Bâbertî'nin bu esere yaptığı şerh olan *Tuhfetü'l-Ebrâr*, *Şerhu'l-Meşârik* veya *Şerhu Meşâriki'l-Envâr* şeklinde de anılmaktadır (Beyler, 2016: 160-166)

- *Sadrü's-Şerîa*: Hanefi fakih ve kelam âlimi olan Sadrü's-Şerîa (ö. 1346) Hanefi fıkının en temel metinlerinden biri olarak görülen ve dedesi Burhânü's-Şerîa Mahmûd'un *Vikâyetü'r-Rivâye* isimli eserine yaptığı şerhe *Şerhu'l-Vikâye* ismini vermiştir. Bu eser kendi adıyla *Sadrü's-Şerîa* olarak da anılmaktadır (Özen, 2008: 427-431; Bedir, 2013: 106-108).

- *Vikâye*: Tam adı *Vikâyetü'r-rivâye fî Mesâili'l-Hidâye* olan eser el-vikâye olarak bilinmektedir. Burhânü's-Şerîa Mahmûd b. Sadrü's-Şerîa (ö. 1309) tarafından telif edilen eser Hanefi fıkının temel metinlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Özen, 2008: 427-431; Bedir, 2013: 106-108) Ders kitaplarının bazılarının ezberlenmesi gerektiği için bu derslerde kullanılan kaynaklar manzum eser haline getirilmiştir. Bu eserin manzum bir tercümesi Devletoglu Yusuf (ö. 1424) tarafından yapılmıştır (Özkan, 1994: 243-244).

Vakfedilen kitaplar arasında yer alan Hâşiye-i Tecrîd isimli eser Osmanlı medrese hiyerarşisinde en alt basamakta medreselerde okutulan eserler arasında yer almaktadır. Buna mukabil Kastamonu Yakub Ağa Medresesi, müderrisinin aldığı 20 akçelik yevmiyeye binaen 20'li medreseler arasındaydı. (TS.MA.d. 6993: 16b).

2.3. Zeyilnameler

1558 yılında vakfiye tanzim edildikten sonra vakfa yeni akarlar tahsis edilmesi için iki zeyilname hazırlanmıştır. Yakub Ağa 966 (1559) tarihli birinci zeyilnameye göre Balat Kapısı Keneviz Mahallesi'nde yer alan bir at değirmeni ve Hasköy'de yıllık 400 akçe mukataası bulunan bir kiremit fırını vakfetmiştir. İnceğiz yakınlarındaki değirmenin mahsulünü getiren kimseye yılda 200 akçe, Osmancık'taki değirmenin mahsulünü getirene ise 150 akçe tahsis etmiştir. Ayrıca önceki vakfiyede akar olarak tescil edilen Larende'deki boyahane mahsulünü getirene yıllık 500 akçe verileceği bu zeyilnamede belirtilmiştir (TS. MA.d. 6993: 32b-36b).

Tablo 5: H. 966 (1559) Tarihli Zeyilname (TS.MA.d. 6993: 29a-40a)

Yer	Akarın Cinsi	Özellikleri
İstanbul Balat Keneviz Mahallesi	At Değirmeni	Ahır, mahzeni, odası, su kuyusu, anbarı, kenefi ve kazganı bulunmaktadır.
İstanbul Balat Keneviz Mahallesi	Ekmek Fırını	Yahudi Sabetay ile Hıristiyan Toma'nın mülklerine komşudur.
İstanbul Hasköy	Kiremit Fırını	Yıllık 400 akçe mukataası vardır. Kuzeyden sahile komşudur.
Osmancık	Değirmen	Gelirini mütevelliyeye teslim edene yıllık 150 akçe
İnceğiz	Değirmen	Gelirini mütevelliyeye teslim edene yıllık 200 akçe

Bu zeyilnameden sonra Yakub Ağa vakfına yeni akarlar tahsis etmek istemiş ve 971 tarihli ikinci bir zeyilname hazırlatmıştır. Bu ikinci zeyilnameden önce kendisi tarafından hazırlandığı düşünülen tescil edilmemiş bir vakfiye ise Kastamonu'daki vakfına tahsis ettiği yeni akarları zikretmektedir (TS.MA.d.

5588). Ancak ikinci zeyilnameden önce hazırlanan bu belge akarların tümüne yer vermemektedir. Böylece Yakub Ağa, vakfına yeni akarlar tahsis ettikten sonra ilave başka akarları da vakfetmek istemiş ve kendisi tarafından müteferrik olarak hazırlanan belgeler bir araya getirilerek ikinci zeyilname teşkil edilmiştir. Zira ilk vakfiye ile birinci zeyilnamede yer almayan Kastamonu Devrekani'de bulunan ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından Yakub Ağa'ya temlik edilen bir sazlık ikinci zeyilnamede yer almaktadır.

Tablo 6: H. 971 (1564) Tarihli Zeyilname (TS.MA.d. 6993: 40b-51b)

Yer	Akarın Cinsi	Özellikleri
Silivri Kabakçı köyü	Değirmen	İki göz, Karasu Nehri üzerindedir, Gızıcı ismiyle meşhurdur.
Merhum Mehmed Ağa'nın değirmeni altında	Değirmen	İki göz, merhum İbrahim Paşa'nın değirmenleri padişah tarafından temlik edilmiştir. Her damda ikişer göz vardır.
Sultan Süleyman İmareti'nin yakınında	Fırın ve oda	6 bâb ve müstemilatı
Sultan Süleyman İmareti'nin yakınında	Nalband dükkânı	-
Servi Mahallesi	Oda	25 bâb ve altlarındaki ahur
Galata Kuloğlu Mahallesi	Hamam	
Galata Kuloğlu Mahallesi	Fırın	
Galata Kuloğlu Mahallesi	Dükkân	8 bâb ve müstemilatı
Sulumanastr	Hamam	
Sulumanastr	Dükkân	15
Devrekani	Sazlık	Padişah tarafından temlik
Mustafa Paşa'nın Sulumanastr'daki bostanının mukataası		6 ayda 625 akçe verilecektir.

İkinci zeyilnamede ve tescil edilmemiş vakfiyede yer alan hayır şartları arasında İstanbul'da Üçler Mescidi imamına, müezzinine, müminlere ve hasırına günlük 5 akçe sarf edileceği yer almaktadır (TS. MA.d. 6993: 46b). Tescil edilmemiş vakfiyede bu şart sadece imam ve müezzin olarak anılmaktadır. Bu belgede yer alan Kalamuç burnundaki fenerin kandiline yağ konulması şartı ise ikinci zeyilnamede Harmankaya'daki fanusun yakılması olarak değişmiştir. Kandili yakıp söndürene günlük 5 akçe tahsis etmiştir. Diğer taraftan vakfiyede Kabakçı köyünde üç göz olan değirmen ikinci zeyilnamede iki göz olarak zikredilmektedir. İkinci zeyilname ile tescil edilmemiş vakfiye ile ortak akarlar ise Servi Mahallesi'nde ve Sultan İmareti yanındaki odalar, fırın ve nalband dükkânıdır.

Tablo 7: Tescil Edilmemiş Vakfiyeye Göre Akarlar (TS.MA.d. 5588)

Yer	Akarın Cinsi	Özellikleri
Servi Mahallesi (İstanbul)	Oda	25 bâb
Sultan (Süleyman) İmareti yanında	Oda	6 bâb
Sultan (Süleyman) İmareti yanında	Fırın	-
Sultan (Süleyman) İmareti yanında	Nalband dükkânı	-
İncegiz	Değirmen	İki bâb
Kavak değirmeninden yukarı	Değirmen	Arabacıdan satın alma
Kırkçeşme ayağı	Su değirmeni	Gelirinden Üçler Mescidi imamı ve müezzinine 5 akçe

Kırkçeşme ayağı	Su değirmeni	Gelirinden Kalamuç burnunda vaki Fener kulesi yağına ve kandil yakıtına 5'er akçe
-----------------	--------------	---

Diğer taraftan ikinci zeyilnamede değirmenlerin mahsulünü getirenlere tahsis edilen ücret şartı zikredilirken ilgili değirmenlerin zaten daha önceden vakfa akar olarak tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Bu da ilk vakfiyenin tescilinden sonra zeyilnamelerden önce başka hüccetlerle vakfın akarlarında değişiklik yapıldığını göstermektedir. Vakfın gelir kaynaklarının tahlil edildiği aşağıdaki tablolardan anlaşılacağı üzere zamanla gelir kaynaklarında da değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler Yakub Ağâ'nın şartına göre nâzır olan kapı ağası tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.4. Vakfın İdaresi

Yakub Ağâ, vakfiyesinde kendisinden sonra nâzırların kapı ağaları arasından atanmasını şart koşmuştur. Medresenin müderrisi ise vakfın hasbî nâzırlığını yapacaktır. Bu anlamda medrese müderrisi vakfın idaresi hususunda nâzır olan kapı ağası ile muhatap olacak kişidir (TS.MA.d. 6993: 12a-15a).

Tablo 8: Vakfın İdari Personeli

İdareciler	Adet	Ücret (akçe/yevmiye)
Mütevelli	1	10
Nâzır	1	3
Câbi	1	2
Kâtip	1	-

Vakfın tevliyet vazifesini ehliyetli azatlı kölelerinden birisi yürütecektir. Tevliyet vazifesini üstlenen kimsenin neslinden gelenlere bu görev aktarılacaktır. Vazifeyi üstlenen azatlı kölesinin soyu inkıraz ederse vakıf nâzırı tarafından tayin edilecek ehl-i kalem, işlerinde gayretkeş, dindar birisi tevliyet vazifesini icra edecektir. Câbîlik vazifesini üstlenecek kişi de yukarıdaki nitelikleri taşıyan birisi olup her sene başında vakfın gelirlerini muhasebe edecektir. Yakub Ağâ, vakfın en önemli gider kalemi olarak Halîmî Çelebi tarafından inşa ettirilen cami ve mektebin vazifelilerinin maaşlarını görmektedir. Vakfiyede cami ve medreseye atfen Halîmî Çelebi zikredilmekte ve kendisi ferîd-i-asr ve vahîd-i dehr (zamanın eşi bulunmaz tek insanı) olarak tavsif edilmektedir (TS.MA.d. 6993: 14a-16b). Vakfın personellerinden kâtip 965 tarihli vakfiyede yer almazken 971 tarihli zeyilnamede dâhil olmuştur. (TS.MA.d. 6993: 47a).

2.5. Personel Giderleri ve Şartları

Vakıf kurucuları tesis etmiş oldukları müesseselerine koydukları şartlar dâhilinde personel tayin edilmelerini sağlamıştır. Yakub Ağâ, vakıf personeline aranacak şartları şöyle sıralamıştır:

Vakfın aynı zamanda hasbî nâzırı olan müderris akli ve nakli ilimlerde mahir olup dini ilimlere de her yönden kadir olmalıdır. Medrese talebelerinin her birine 1 akçe olmak üzere toplam 7 akçe verilecektir. Buna göre medresede 7 talebe ilim tahsil edecek olup bunların özürsüz devamsızlık yapmamaları gerekmektedir (TS.MA.d. 6993: 16b, 20b).

Camide Cuma ve bayram günlerinde ezandan sonra güzel sesli, edib, salih ve fazıl bir kimse hatiplik yapacaktır. Onunla birlikte camide görev yapacak imam ise namazın şartları ve erkanı hususunda âlim birisi olmalıdır (TS.MA.d. 6993: 17b). Vakfiyede görev tanımıyla ilgili bilgi bulunmayan birisi işaret

edilmektedir. Bu kişinin hoş ve yüksek sesli olması şart koşulmakta ve hoşhân⁹ olarak vazife yapacağı belirtilmektedir. Bu görevlinin camilerde görev yapan mevlidhanın icra ettiği benzer bir görevi ifa ettiği anlaşılmaktadır. Vakfiyeye camiye herkes tarafından makbul olan ve namaz vakitlerini belirleme hususunda tecrübeli iki müezzin tayin edilmiştir. Caminin temizlenmesi için güzel huylu iki kayyım görevlendirilmiştir. Bunlar nöbetleşe görev yapacaklardır. Dört kârînin (kuran okuyucu) görev yapacağı camide Cuma namazlarından önce her biri aşır-ı şerîf okuyacaktır. Bunlardan birisi ser mahfil olacaktır (TS.MA.d. 6993: 18b-19a). İki kişi cüzhan olarak vazife yapacak olup bunlardan birisi sabah ve ikinci namazından sonra diğeri ise öğlen ve ikinci namazından sonra Kur'ân okuyacaktır. Caminin imamı aynı zamanda sıbyan mektebinde muallimlik yapacaktır (TS.MA.d. 6993: 19ab). Bu görevi karşılığında kendisine ayrı bir ücret tahsis edilmiştir. Vakfa bir meremetçi (tamirci) ve bevâb (kapıcı) tayin edilmiştir (TS.MA.d. 6993: 17b, 20b).

Tablo 9: Vakıf Cihetleri

Cihet	Adet	Ücret: Akçe/Yevmiye	Özellikleri
Mütevelli	1	10	Azatl kölelerinden birisi
Nâzır	1	3	Kendisinden sonra kapı ağası olanlara meşrut
Câbi	1	2	-
Kâtip	1	-	-
Müderres	1	20	Akli ve nakli ilimlerde mahir, dinî ilimlere kadir
Talebe	7	1 (toplam 7 akçe)	Medresede sakin olacaklar
Bavvâb	1	1	-
Hatib	1	5	Edib, belagati kuvvetli ve güzel sesli olmalı. Cuma ve bayram namazlarından sonra hatiplik yapacaktır.
Müezzin	2	Birisi 3 diğeri 2 akçe (toplam 5 akçe)	İlm-i mîkât makamatta tecrübeli
Cüzhân	2	2 (toplam 4 akçe)	Her gün ikişer cüz okuyacaklardır. Birisi sabah ve ikinci diğeri öğlen ve ikinci namazlarından sonra okuyacaktır.
İmam	1	6	Erkân-ı salavatta âlim, salih birisi
Hoşhân	1	2	Nefsinden berî
Kayyım	2	1 (2 akçe)	Güzel huylu, dürüst ve işleri beğenilen kişiler nöbetleşe görev yapacaktır.
Kârî (Kuran okuyucu)	4	Ser-Mahfil olan 2, diğeri 1'er akçe (toplam 5 akçe)	Dürüst ve dindar olmalı. Cuma namazından önce birer aşır kıraat edeceklerdir.
Meremetçi	1	2	-
Muallim (İmamlık vazifesi ile müşterek)	1	2	Sıbyanlara âdab ve Kur'ân talim ettirecektir. Bu görev caminin imamının üzerindedir.
Salih bir kimse	1	2	-
Adet	29	78	-

Son olarak salih olduğu bilinen bir kimseye vakıf gelirlerinden günlük 2 akçe verilecektir. Buna göre 29 kişinin yevmiyesi olarak 78 akçe ödenecektir. (TS.MA.d. 6993: 20b-21a). Bunlar haricinde vakfın olağan

9 İyi okuyucu, usûl-i kıraata âşına olan kimse (Lugat-ı Remzi, خوشخوان maddesi, s. 518. <https://remzi.cagdasozluk.com/buyuk-osmanlica-sozluk-madde-13811.html>)

giderlerinden kandil yağı için günlük 1 akçe ayrılmıştır. Zikrolunan masraftan kalan miktarlar mütevellî elinde durmayıp mühürlü sandıkla vakfın nâzırı kapı ağasına teslim edilecektir (TS.MA.d. 6993: 16b-21a). Eğilmez ve Oğur'un Kastamonu Hurufat Defterleri'nden elde ettiği verilere göre 1699-1822 yılları arasında Yakub Ağa Külliyesi'ne otuz civarında tevcihat yapılmıştır. Bu dönemde camide temcidhan, devirhan ve naathan olarak cihet ihdas edilmiştir (Eğilmez ve Oğur, 2020: 277-279).

3. Muhasebe Defterlerine Göre Vakfın Gelir Kaynakları

Vakıfların Osmanlı sosyal ve ekonomik hayatının her alanına yaptığı katkılar bugün arşivlerimizde bulunan muhasebe kayıtları vasıtasıyla incelenebilmektedir. Zirai ekonomi, şehirleşme, sosyal güvenlik ve dayanışma ve bunların genel iktisadi faaliyetler içindeki oranları, sağlık, din ve eğitim hizmetleri gibi pek çok alan vakıf muhasebe kayıtları aracılığıyla aydınlatılmaktadır (Oruç ve Orbay, 2014: 1). Barkan'ın bu alandaki öncü çalışmaları sayesinde muhasebe defterlerinin sadece vakıfların bütçelerinin değil aynı zamanda o vakfın içinde bulunduğu şehrin sosyal ve ekonomik durumunun ifade edilmesi için de bir araç olduğu anlaşılmıştır (Barkan, 1962-63: 243-246).

Yakub Ağa tarafından kapı ağalarına tevdi edilen nâzırlar vakıf şartına göre vakfın akalarında değişiklik yapma hakkına haizdi. Buna göre vakfın akarlarında zamanla yapılan değişiklikler muhasebe defterlerinde yer alan gider kalemlerine yansımıştır. Muhasebe defterlerinden elde edilen veriler tablolar halinde oluşturulurken önceki senelerde yer alan benzer masraf kalemleri karşılıklı yazılmaya çalışılmıştır. Bazı durumlarda bir masraf kalemi birden farklı türden masraflara izafeten fazla yazıldığı için eşleştirmede zorluklar söz konusudur.

Kurulduktan birkaç yıl sonra teşekkül eden muhasebe defterlerine göre vakfın 40 bin akçeye yaklaşan geliri beş yıl sonra neredeyse yarıya düşmüştür. Vakfın 1560-1561 tarihli muhasebe defterine göre toplam gelirin yüzde 40'a yakını dükkân, hamam, değirmen, bozahane ve serhane gelirlerinden meydana gelmekteydi (TS.MA.d. 8379). Takip eden yıllar içinde hamam ve değirmenlerden elde edilen gelirlerin düzenli şekilde devam ettiği görülürken dükkân, bozahane ve serhane gelirlerinde düşüş gözlenmektedir. Bozahane ve serhane geliri 1560-1561 tarihinde 7100 akçe iken (TS.MA.d. 8379) 1563-1564 tarihlerinde 113 akçedir (TS.MA.d. 3529). 1582 tarihinde (Kankal, 2004: 105) ise sadece serhane geliri 1650 akçeye yükselmiştir. 17. yüzyılda serhane ve bozahane gelir kalemleri yer almamaktadır. Sonraki yıllarda kahvehanelerin vakfın akarları olarak önemli gelir kaynağı olarak yer aldığı görülecektir. Zira kahvehanelerin yaygınlaşmasından önce bozahaneler Osmanlı sosyal hayatında halkın bir araya gelerek eğlence kültürü oluşturduğu yerler arasındaydı. Mayalanmış darı hamurundan üretilen mayhoş bir içecek olan bozanın imal edilerek servis edildiği yerler olan bozahaneler daha çok devlet tekelinde olup iltizam usulüyle işletilmekteydi (Kankal, 2004: 106-107). Yakub Ağa'nın önem verdiği anlaşılın yatırım araçlarından birisi değirmenlerdir. Sarayda kilercibaşı vazifesini ifa ederken temel ihtiyaç maddelerinden olan unun ve bundan mamul ürünlerin önemine binaen değirmenleri yatırım aracı olarak görmüştü. Değirmenler arasında birinci zeyilnamede zikredilen Osmaniçik değirmeninin 1561-1562 ve 1563-1564 muhasebelerinde gelir kalemi olarak yer aldığı görülmektedir (TS.MA.d. 3529). Genel olarak ilk muhasebe defteri ile 17. yüzyıla ait muhasebe defterinde söz konusu değirmenlerin tek kalemde zikredildiği anlaşılmaktadır. Değirmen çeşitleri olarak at ve su değirmeni bulunmaktaydı. Bu değirmenlerin türü ise muhasebe defterlerinde zikredilen yere nispetle belirlenmiştir. Ancak yeri veya türü belirtilmeyenler de muhasebe defterlerinde gelir kalemi olarak yer almaktadır. Yakub Ağa ilk tescil ettirdiği vakfiyesinde Silivri'de Karasu Nehri üzerinde üç göz değirmen vakfetmiştir. (TS.MA.d. 6993). Su değirmenlerinin çalışma süreleri nehirde akan suyun kaynağının devamlılığına göre değişmekteydi. Bu nedenle su değirmenlerinden elde edilen gelir miktarları hava şartları hakkında da bilgiler ihtiva etmektedir. Sel baskınları, taşkınlar veya başka sebeplerle kullanılamaz hale gelen değirmenlerin muhasebe defterlerinde gider kalemi olarak masrafları da yer almaktadır (Yörük, 2014: 641-642). Buna karşın at değirmenleri hava şartlarından etkilenmemekte ve şehir merkezlerinde dahi kullanılan ancak üretim maliyeti fazla olan değirmen türleri arasındaydı (Özcan, 2016: 197).

Tablo 10: Kastamonu Yakub Ağa Vakfı'nın Gelir Kaynakları (16. Yüzyıl)

Akar 1560-1561	Akçe	Akar 1561-1562	Akçe	Akar 1563-1564	Akçe
Behram Bey yedinde	6000	Önceki seneden	10774	Önceki seneden	11550
Değirmenler	750	Osmancık'taki değirmen	2640	Osmancık'taki değirmen	2000
Boyabad Livası Hınta mahsulü	180	Yakub Emin değirmeni	521	Kapan	1000
Boyabad Livası Urz (Pirinç) mahsulü	Min 158 Kıymet 1874	Saz mahsulü	12000	Urz (Pirinç) mahsulü	686
Devrekani mahsulü	1810	Çayır mahsulü	1000	Çayır Mahsulü	100
Dükkânlar	1962	Dükkânlar ve kazğaniyan gelirleri	2214	Dükkânlar ve kazğaniyan gelirleri	20
Hamam	3240	Hamam	3240	Hamam	3465
Bozahane ve Serhane	7100	Serhane	660	Serhane	30
Kamış mahsulü	16000	Ali Bey Çitfliği	804	Serhane Dük-kânları	24
Mahsul-i Zemin Hüseyin Bey	336	Mahsul-i Çiftlik Hüseyin Bey	80	Bozahane	82
-	-	Sahib-i Saadet Hazretleri yedinde	3000	-	-
Yekûn	39252	Yekûn	36933	Yekûn	18957

17. yüzyılda vakfın en büyük gelir kalemi saz gelirlerdir (TS.MA.d. 3529). Bu durum 18. yüzyılda da devam etmiştir. Sulak araziye ihtiyaç duyan sazlıklarda üretilen kamışlar hasır ve semer yapımında ve inşaatlarda kullanılan ürünlerden biridir. 18. yüzyılda Kastamonu'da semerciler ile vakıf mütevellileri arasında vakfa ait sazlıklardan dolayı husumet meydana gelmiştir. Hatta bu amaçla mütevelliler İstanbul'a giderek Haremeyn müfettişinin huzuruna çıkmışlardır. (TS.MA.d. 8650). 1742 yılında vakfın mütevellisi Hacı Ali 1561 yılından beri Kasaplar köyü ile Bozkoca köylerindeki sazlıkların vakfa ait olduğunu bildirmiştir. 1742 tarihinde Bâbüssaâde Ağası İbrahim Ağa Kasaplar köyünde, vakfa ait sazlığı gasp eden ve 130 kuruşluk sazi da ziyan eden Döndü Hatun Zaviyesi mütevellisi Köse Mehmed'i kaleye hapsettirmiştir. Daha sonra Yakub Ağa Vakfı mütevellisi ile sulh olup saliverilmiştir (Döşemetaş, 2019: 176). Köse Mehmed'in vakfın sazlıklarına yönelik ilk tasallutu bu değildir. Önceden bu hususta Dîvân-ı Hümâyun'a şikâyet edilmişken aynı yıl Bozkoca köyündeki Kutlu Melik zaviyedarı olarak vakfın sazlığına müdahale etmeye devam etmiştir (A.DVNS.AHKA.d.1: 76/327).

18. yüzyılda hamam, değirmen, sazlık ve dükkânlar vakfın akarları arasında yer almaya devam etmiştir. Buna karşın serhane ve bozahane gelir kalemleri arasında yer almamaktadır. 1748-1750 yıllarında hamamın üç yıllık 240 kuruş geliri vardır. Bu dönemde kurak geçen yıllarda saz gelirleri olmamıştır (TS.MA.d. 8650). 1745 yılında 146 kuruş olan saz geliri 1748 yılında 230, 1749-1750 yıllarında ise 130 kuruştur (TS.MA.d. 8650, TS.MA.d. 6848).

Tablo 11: *Kastamonu Yakub Ağa Vakfı'nın Gelir Kaynakları (17. ve 18. Yüzyıl)*

Akar 1639-1640	Akçe	Akar 1748-1750	Kuruş
Saz Gelirleri (Devrekani)	800	Saz gelirleri	360
Hamam	2000	Hamam	240
Değirmenler	3000	Değirmen	4
Küre-i Mamure Sazlık Gelirleri	2400	-	-
Sazlık Gelirleri (Kastamonu)	32000	-	-
Çayır Mahsulü	1500	-	-
Dükkân kiralari	3600	-	-
Kamış Mahsulü	3000	-	-
Sazlık Gelirleri (Taşköprü)	3650	-	-
Karaköy Kamış Mahsulü	1250	-	-
Yekûn	53200		604

19. yüzyılda vakfın akar kalemlerinde bir düzen söz konusudur. Bununla beraber yüzyılın ikinci yarısında vakıf gelirlerinde yüzde 180'e varan artış olmuştur. Değirmen, hamam ve dükkânlar vakfın düzenli akarları arasındaki yerini korurken kamış ziraatı da devam etmiştir (EV.d. 11244, EV.d. 14999, EV.d. 15019).

Tablo 12: *Kastamonu Yakub Ağa Vakfı'nın Gelir Kaynakları (19. Yüzyıl)*

Akar 1844	Kuruş	Akar 1854	Kuruş	Akar 1857-1858	Kuruş
Devrekani'de Kamış icarı	600	Hasıla-ı Kamış	932	Aşar bedelati	1060
Hamam kirası	180	Hamam kirası	600	Hamam kirası	600
Kahvehane kirası	100	Kahvehane kirası	100	Kahvehane kirası	150
Devrekani'de Değirmen hasılı	220	Değirmen kirası	420	Değirmen kirası	1000
Dükkân kiralari 10 adet	275	Dükkân kiralari	500	Dükkân kiralari Ve hayvan kiralari (baîr-i mekkâr)	800
-	-	-	-	İcare-i Şerberci? Nuhâs	250
Yekûn	1375	Yekûn	2552	Yekûn	3860

3.1. Vakfın Giderleri

Vakıf muhasebe defterlerinde öncelikle vakfın akarları yani gelirleri zikredilir ardından gider kalemleri yer alır. Gider kalemlerinde vakfın maaş ödemeleri ve rakabesine yönelik masraflar ile vakfın ödemesi gereken harçlar zikredilir. Yakub Ağa Külliyesi ve akarları yüzyıllar içinde çeşitli tamiratlar geçirmiştir. Bu tamiratlardan bir kısmı ilgili literatür içinde yer alırken bir kısmı arşive dayalı çalışmalara konu olmuştur. 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın başında cami ve medresede çeşitli tamirat yapılmıştır. İlaveten medresenin 1757-1758 ve 1866-1867'de bir tamiratı söz konusudur (Bilici, 1991: 32; Gökoğlu, 1952: 209, 343). 1697 yılında camide tamirat yapılırken (Kankal, 2004: 337) 1731 tarihinde cami duvarları, demirci dükkânı, şadırvan ve hamam tamir edilmiştir. 189 kuruş tutan bu tamirattan sonra 1749 yılında da aynı yerlere ilaveten vakfın akarlarından kahvehane yapılmıştır. Bu tarihten sonra farklı dönemlerde

hamamın ve caminin çeşitli bölümleri ihtiyaca binaen yenilenmiştir (Döşemetaş, 2019: 80-81, 175, 220). Yakub Ağa Vakfı'nın 16. yüzyıldaki giderleri daha çok görevliler ile camiye yapılan masrafları ihtiva etmektedir. 1560-1561 tarihli muhasebe defterine göre giderlerin büyük kısmı vakıf görevlileri ile cihetlerine ayrılmıştır. Bu ise gelirlerin yaklaşık yüzde 65'ine tekabül etmektedir (TS.MA.d. 8379). Sonraki yıllarda da gider kalemindeki ağırlığı devam etmiştir.

Tablo 13: Kastamonu Yakub Ağa Vakfı'nın Giderleri (16.Yüzyıl)

Gider	1560-1561 (Akçe)	1561-1562 (Akçe)	1563-1564 (Akçe)
Cami Rakabe gideri	685	1295	1347
Değirmen	654	1002	1224
Bozahane, Serhane, Hamam ve Çeşme	1215	Sadece Serhane ve Başhane gideri 653	Hamam gideri 323
Urz (Pirinç) ve Buzeyr (keten tohumu yağı) alımı ve medrese tamiri	664	-	-
Cami ve medrese görevlileri ve talebe yevmiyeleri	25467	25586	14465
Rezk-i Âlem	453	-	-
Sazlık ve Değirmen	-	-	421
Şeyh Şaban-ı Veli Camii görevli yevmiyeleri	-	-	1390
Harc-ı Öşr	-	-	756
Yekûn	29138	27241	19926

1639-1640 tarihinde hamam giderleri en yüksek kalem olarak yer almaktadır (TS.MA.d. 3529). Halvet, camekân, sofa ve külhanı bulunan hamam 1990 yılında ortadan kalkarken 2004 yılında kalan tek kubbesi de tamamen yıkılmıştır (Eyüpgiller, 134). 1639-1640 tarihlerinde hamamın 30594 akçe tutan kapsamlı bir tamirat geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu defterde dikkat çeken en önemli hususlardan biri deftere taam hatram olarak kaydedilen sütlü bulamaç gideridir (TS.MA.d. 3529). İrgatlar için kesilen kurban ve yapılan diğer yemekleri ihtiva eden bu gider 18. yüzyılda taamiye-i ırgadiye olarak yer almaktadır (TS.MA.d. 8650). Yakub Ağa Külliyesi'nde imaretin varlığı mevcut olan binasına mebni olmakla birlikte bu mutfağa dair muhasebe defterlerinde görevlilerin zikredilmemesi ve tüketim malzemelerine dair bir gider kaleminin olmaması imarete vakfın sazlıklarında çalışan ırgatlara yemek hazırlandığı kanaatini uyandırmaktadır. İrgatlara yedirmek üzere kurbanların da kesildiği defterden anlaşılmaktadır. 18. yüzyılda da bu usulün devam ettiği anlaşılırken 19. yüzyılda Kastamonu Evkaf Defterlerinde zikredildiği üzere külliye Ağa İmareti olarak anılmaya başlanmıştır (EV.d. 11244). Muhtemelen 17. yüzyılda başlayan uygulamada zamanla mutfakta pişen yemekten çevre sakinleri de istifade etmiştir. Şehirde bulunan İsmail Bey İmareti'nin fonksiyonu göz önüne alındığında Yakub Ağa Vakfı'nın da bu misyonu üstlendiği anlaşılmaktadır. Böylece İsmail Bey Külliyesi aşağı imaret olarak anılırken Yakub Ağa Külliyesi yukarı imaret olarak halk arasında yaygınlaşmıştır. Vakıf câbîsinden ayrı olarak sazlıklara ait ayrı bir câbînin varlığı da saz gelirlerinin akarlar içindeki yerini tahsis etme açısından önemlidir. Neticede 1639-1640 tarihli deftere göre vakıf gelirleri içinde en fazla yekûn saz ve kamış gelirlerine aittir (TS.MA.d. 3529). Diğer taraftan sazlıklar pirinç ziraatı için elverişli ortam olup Kastamonu ve çevresi bu yönden üretim merkezlerinden biri olmuştur. Özellikle saz pirincinin Taşköprü ve Boyabad pirincine nazaran daha pahalı olduğu ortaya koyulmuştur. 1829-1847 tarihleri arasında pirinç fiyatlarındaki yükseliş dikkat çeker (Fidan, 2020: 97-98).

Tablo 14: *Kastamonu Yakub Ağa Vakfı'nın Giderleri (1639-1640)*

Gider	1639-1640 (Akçe)
Hamam	30594
Kara Köy ırgatlarına	1520
Irgatlara fa'al	2800
Demre ban Karaköy	600
Demre ban fa'al	680
Taam Hatram	1820
Islah-ı Merk-i Göl	1200
Kare Şadırvanın suyolu	2254
Kible tarafına harcanan	500
Irgatlara kurban	200
Saz ihraç harcı	1360
Muhasebe harcı	1200
Müderriş Muhammed Efendi	500
Hatib	4300
İmam	1350
Vakıf Câbisi	900
Saz Câbisi	1080
Osman'ın vazife harcırahı	500
Yekûn	53358

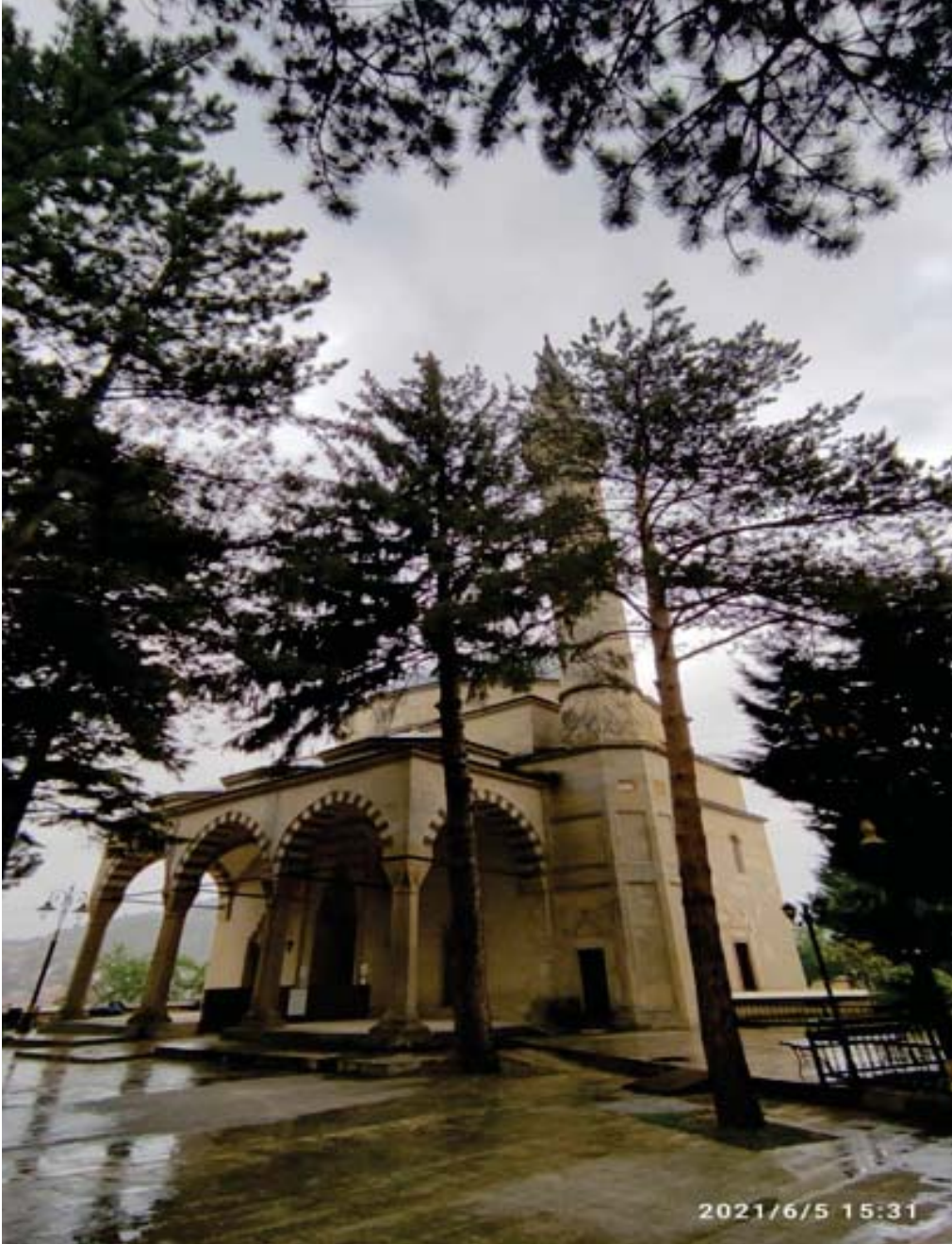
Vakfın 19. yüzyıldaki gider kalemleri arasında vakfın rakabesine yönelik giderler, görevliler ile aydınlatmaya yönelik mum, kandil ve zeytinyağı harcamaları yer almaktadır. 1844'te değirmenin tamiri yapılırken (EV.d. 11244) 1857-1858 yıllarında caminin ve hamamın tamirine yönelik inşaat çalışmaları söz konusudur (EV.d. 15019).

Tablo 15: *Kastamonu Yakub Ağa Vakfı'nın Giderleri (19. Yüzyıl)*

Gider	1844	Gider	1854	Gider	1857-58
Cami mumları için yağ	104.5	Cami mumları için yağ	60	Cami mumları için yağ	410
Minarede yanan kandil için zeytinyağı	60	Minarede yanan kandil için zeytinyağı	100	-	-
Değirmenin yenileme işleri için ustaya verilen	424	Mumlar için yağ	110	-	-
Medresenin sofasının tamiri 158,5 kuruş	158.5	Hamam Kazganların Tamiri	623	Geçen sene hamam tamirinden kalan	600
Kahvenin tamiri için ustaya verilen	115	Geçen seneden kalan vakıf masrafları	755	Cami ve medrese tamiri	1975
Hamamın suyolları ile sucuya ödenen	203	Cami ve medrese görevlileri	812 kuruş 30 para	İmam, müezzin ve müderriş ve diğer görevlilerin yevmiyeleri	821

Alaattin Dolu

Müteferrik masraflar	34	Berâ-yı maaş-ı mücerred mea Harc-ı muhasebe	93	Tetimme-i ihsâ-i maaş	10
Muhasebe harcı	13	-	-	Maaş-ı mücerred	43
Kitabet ücreti	10	-	-	-	-
Yekûn	1122 Kuruş	Yekûn	2553 Kuruş	Yekûn	3859 Kuruş

Resim 3: Yakub Ağa Camii (2021)

Sonuç

Kanuni Sultan Süleyman döneminde kilercibaşılıktan Bâbüssaâde ağalığına kadar yükselen Yakub Ağa, padişahın irtihali haberini hasta iken almış ve kederinden vefat etmiştir. Saraydaki görevlerine binaen sosyal ve ticari ilişkiler kurmuş ve yatırımlar yapmıştır.

Yakub Ağa'nın padişahın teşvikleriyle kurduğu külliye 16. yüzyılda kısa dönem hariç resmi evraklarda bir mensubiyet mekânı olarak zikredilmemiştir. Külliyenin içinde bulunduğu mahalle 16. yüzyılda Cami-i Halîmî Çelebi nam-ı diğer Yakub Ağa olarak anılırken bu mahalle çeşitli nedenlerle sonradan başka mahallelere dâhil olmuştur. Buna karşın halk arasında 19. yüzyıldan itibaren Ağa İmaretî olarak zikredilmeye başlanmış ve şehirdeki diğer imaret olan İsmail Bey İmaretî'ne izafeten de Yakub Ağa Külliyesi'ne yukarı imaret denmiştir.

Vakıf akarları arasında bulunan değirmen ve hamam uzun süre vakfa gelir sağlarken içinde bulunduğu toplumun sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını gidermiştir. Zamanla vakfın akarlarında yapılan değişikliklerde sazlıklar öne çıkmıştır. Kastamonu bölgesinin uzun süren yağışlı günleri de bol suya ihtiyaç duyan sazlık ziraatının hem vakfa hem de sazlıklarda çalışan ırgatlara ekonomik getirisi olmuştur. Sazlıklarda çalışanlar için kesilen kurbanlar ve hazırlanan yemeklerden kanaatimizce mahalle mensuplarının da istifadesi sağlanmıştır. Böylece vakıf, daha önce faal olan imaretin devamını sağlamış ve Ağa İmaretî olarak anılmaya başlanmıştır.

Yakup Ağa'nın vakfiyeyi tanzim etmesinden sonra 16. yüzyılda vakıf kaynakları arasında saz ve kamış mahsulü en fazla gelir getiren akarlar arasında yer alır. Bundan sonra hamam, değirmen ve dükkân gelirleri gelmektedir. Saz ve kamış gelirlerinin toplam gelir içindeki yeri 17. ve 18. yüzyılda yüzde 75'e çıkmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında da en fazla gelir getiren akar olan ve sulak yerlerde yetişen buğdaygillerden kamışın bu vakıf özelinde bölge ekonomisinde ön plana çıktığı görülmektedir. Hamam gelirleri ise 16. yüzyılda düzenli bir seyir takip etmekte ve toplam gelirlerin (1560-1561 ve 1561-1562) yüzde 8'ini oluşturmaktadır. Kamış mahsulünün yer almadığı 1563-1564 yıllarında hamam gelirlerinin toplam gelirler içindeki oranı yüzde 18'dir. 1857-1858 tarihlerinde ise 1844 yılıyla karşılaştırıldığında yüzde 233 artış söz konusudur. Değirmen gelirleri ilk muhasebe defterinde (1560-1561) toplam gelirlerin yaklaşık yüzde 2'si iken sonraki yüzyılda (1561-1562) yaklaşık yüzde 9'a yükselmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında değirmen gelirlerinin toplam gelir içindeki payı yükselerek yüzde 16'ya ulaşmıştır. Dükkân kiralarından elde edilen gelirlerdeki artış oranı ise 1844'e göre 1854 yılında yüzde 80'dir. Yine bu dönemde kahvehanenin muhasebe defterlerinde artık görülmeyen bozahanenin yerini aldığı anlaşılmaktadır.

Vakfın en yüksek gider kalemini vakıf cihetleri oluşturmaktadır. Bu oran 1560-1561 tarihlerinde yüzde 87 iken 1561-1562 tarihlerinde yüzde 94'e ulaşmıştır. 19. yüzyılda ise ehl-i cihetin maaşlarının payının gider kalemi içindeki oranı yüzde 21 (1854) ile yüzde 32 (1857-1858) olarak yer almaktadır. Vakıf personelinin yer almadığı 17. yüzyıla ait muhasebe defterinde ise hamam yüzde 68 ile gider kalemleri arasında en yüksek paya sahiptir. 1844 yılında vakfın hayratı ve akarları içinde çeşitli tamiratlar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu tarihte tamirat masrafları içinde değirmen masrafı diğerlerine oranla yüksek olup 1857-1858 tarihlerinde ise cami ve medresenin tamiri toplam giderlerinin yarısını oluşturmaktadır.

Netice itibarıyla Yakub Ağa kilercibaşılık vazifesinden Bâbüssaâde ağalığına kadar yükselirken Halîmî Çelebi'nin başlattığı bir hayır müessesenin devamını sağlayarak yüzyıllar boyunca Kastamonu'ya sosyal ve ekonomik bir katkı sunmuştur. Günümüzde Hepkebirler Mahallesi'nde olan külliyenin hemen yakınındaki Yavuz Selim Mahallesi'ne dâhil olması mahallenin isminin de Yavuz Sultan Selim'in hocası Halîmî Çelebi'nin adıyla anılması isabetli olacaktır. Böylece nüveleri Halîmî Çelebi tarafından atılan ve Yakub Ağa'nın gayretleriyle külliye haline getirilen vakfın mensubiyet mekânı olarak devamı gelecek kuşaklara aktarılabilecektir.

Kaynaklar

1) Arşiv Kaynakları

a. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

A.DVNS.AHKA.d.1.

A.DVNSMHM.d.72.

EV.d: 11244,14999, 15019.

TS.MA.d: 5104, 8650, 6848, 8379, 10679, 3529, 5588, 6993, 8650, 7245.

TS.MA.e, 1040-17, 639-37, 911-29, 1051-50, 1078-12, 1240-14, 1040-17, 420/39.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim (1997). "Halimi Çelebi". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 343-344.

Altındağ, Şinasi (1994). "Dârüssaâde". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1-3.

Baktır, Mustafa (1999). "İbn Melek". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 20. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 175-176.

Barkan, Ömer L. (1962-1963). "İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 23/1-2: 239-296.

Bedir, Murtaza (2013). "Vikâyetü'r-Rivâye". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 106-108.

Benli, Mehmet Sami (2005). "Miftâhu'l-Ulûm". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 20-21.

Beyler, Muhammet (2016). "Ekmelüddîn Bâbertî'nin Hadis Şerhçiliği". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/11:160-199.

Bilgin, Arif (2004). *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Bilici, Z. Kenan (1991). Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar). Doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Bostan, İdris (1992). *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*. Ankara: TTK.

Çiğçi, Fazıl (2018). *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserleri*. C. 1. Kastamonu: Özeller Matbaa.

Demirci, Muhsin (2000). "İsfahânî, Mahmûd b. Abdurrahman". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 509-510.

Demirer, Mehmet (1996). Kastamonu Yakub Ağa Külliyesinde Medrese ve Sıbyan Mektebi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Derman, M. Uğur (1997). "Hasan Çelebi". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 312-313.

Döşemetaş, Ömer (2019). Şer'iyeye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı (1725-1750). Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Eğilmez, Mustafa ve Özcan Oğur (2020). *Kastamonu Hurufat Defterleri (1690-1840)*. İstanbul: Hiper Yayın.

- Eğilmez, Mustafa ve Özcan Oğur, Hasret Tutuş. (2020). "XVII. Yüzyılın Sonları ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu'da Mevcut Vakıf Külliyesi". *ECONDER*, 4/2, 304-325.
- Ertuğ, Zeynep Tarım (2000). "İmaret". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 219-220.
- Erünsal, İsmail E. (2015). *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik: Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu*. İstanbul: Timaş Yay.
- Eyüpgiller, Kemal Kutgün (1999). *Kastamonu Kent Tarihi*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Fidan, Murat (2020). *Osmanlı Dönemi Kastamonu'da Esnafılık ve Ticarî Hayat*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Gürbıyık, Cengiz (2015). "Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme". *Sanat Tarihi Dergisi*, (XXIV/1), 23-51.
- Gökoğlu, Ahmet (1952). *Paphlagonia-Paflagonya (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı) Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*. C. 1. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- Hathaway, Jane (2014). *Osmanlı Sarayının En Ünlü Haremağası: Hacı Beşir Ağa*, Çev. Hazal Yalın. İstanbul: Kitapyayınevi.
- İpşirli, Mehmet (1989). "Alâeddin Arabî Efendi". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 319.
- İpşirli, Mehmet (2021). *Osmanlı İlimiyesi*. İstanbul: Kronik Yay.
- Kaçalın, Mustafa S. (2012). "Cevherî, İsmâil b. Hammâd". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 513.
- Kankal, Ahmet (2004). *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*. Ankara: Zafer Matbaası.
- Kılıç, Hulusi (1993). "Cevherî, İsmâil b. Hammâd". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 459.
- Kılıç, Hulusi (2001). "El-Kâmûsü'l-Muhîd". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 287-288.
- Kılıç, Hulusi (2010). "Tâcü'l-Luga". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 39. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 356-357.
- Koca, Ferhat (2005). "Molla Hüsrev". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 252-254.
- Kavaklı Kundakçı, Sibel (2020). "Osmanlı Döneminde Kastamonu Mahalleleri", *Osmanlı Tarihi Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, Ed. Fatma Ünvey Açıkgoz. Hakan Doğan, Anka: Berikan Yay. 217-258.
- Lugat-ı Remzi*, خوشخوان maddesi, 518. <https://remzi.cagdassozyluk.com/buyuk-osmanlica-soz-luk-madde-13811.html>
- Mehmed Behçet (1341) *Kastamonu Âsar-ı Kadimesi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmânî*, Haz. Nuri Akbayar, eski yazıdan aktaran, Seyit Ali Kahraman, C. 5-6. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Necipoğlu, Gülru (2007). *15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimarî, Tören ve İktidar*. Çev. Ruşen Sezer. İstanbul, YKY.

- Nüzhət-i Esrârü'l-Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar: Sultan Süleyman'ın Son Seferi*. Haz. H. Ahmet Arslantürk, Günhan Börekçi, Redaksiyon. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay.
- Oruç, Hatice, Kayhan Orbay (2014). "Şehabettin Paşa'nın Filibe'deki Vakfına Ait Kaynaklar: Muhasebe Defterleri". *Belgeler* XXXV/39, 1-144.
- Öngören, Reşat (2013). "Zeyniyye". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 44. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 367-171.
- Özcan, Ruhi (2016). "Arşiv Belgeleri Diliyle Su Değirmenleri (Âsiyâb)". *OTAM*, (40), 195-203.
- Özen, Şükrü (2008). "Sadrüşşerîa". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 427-431.
- Özkan, Mustafa (1994). "Devletoğlu Yusuf". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 243-244.
- Pakalın, M. Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. III. İstanbul: MEB Yay.
- Selânikî Mustafa Efendi (1999). *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*. C. 1, Haz. Mehmet İpşirli. Ankara: TTK Yay.
- Singer, Amy (2012). *İyilik Yap Denize At: Müslüman Toplumlarında Hayırseverlik*. Çev. Ali Özdamar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Tavernier, Jena-Baptiste (2007). *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, çev. Teoman Tunçdoğan, Ed. Necdet Sakaoğlu. İstanbul: Kitapyayınevi.
- Topaloğlu, Bekir (2011). "Tecrîdü'l-İ'tikâd". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 40. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 250-251.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1921). "Halîmî Çelebi Camii Yahut Ağa İmareti". *Açıksöz Gazetesi*. 318: 1921.
- Uysal, Seyit (2005). "Kastamonu Yakupağa Camii (Halimi Çelebi Camii, Ağa İmareti) Kapısı Bezemeleri", *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18-20 2003)*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi. 627-642.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2014a). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. Ankara, TTK Yay.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2014b). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: TTK Yay.
- Üstün, Hulusi, Arif Kolay, Şefik Memiş, Cengiz Özkarakbekir, Ali Murat Güven, Haldun Hürel (2016). *Geçmişten Günümüze Beylikdüzü*. İstanbul: Beylikdüzü Belediyesi Yay.
- Yakupoğlu, Cevdet (2009). *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi:Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu XIII-XV. Yüzyıllar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yakupoğlu, Cevdet (2010). *Bartın Vakıfları (1214-1514)*. Bartın: T.C Bartın Valiliği.
- Yaşa, Fırat (2017). "Han'ın Mutfağından Bahçesaray'daki Kölelere: Toplumsal İlişkilerin Odağında Kilerci-başı Mehmed Ağa". *bilig*, 81, 27-49.
- Yörük, Doğan (2014). "XVI. Yüzyılda Konya Kazasında Su Değirmenleri Ve Bezirhaneler". *Turkish Studies* 9/1: 637-655.

